

Vlasta Dúbravová

Multikultúrna výchova

<i>1. Úvodné slová k multikultúrnej výchove</i>	<i>7</i>
<i>2. Multikultúrna výchova v kontexte slovenského školstva a v konkrétnej škole</i>	<i>9</i>
<i>3. Ako si premyslieť a realizovať multikultúrnu výchovu?</i>	<i>17</i>
<i>4. Metódy multikultúrnej výchovy</i>	<i>26</i>
<i>5. Ako si pripraviť a plánovať multikultúrnu výchovu?</i>	<i>28</i>
<i>6. Realizácia hodiny/stretnutia cez model aktívneho sociálneho učenia</i>	<i>29</i>
<i>7. Hodnotenie žiakov, učiteľov a textov pre MKV</i>	<i>31</i>

1. Úvodné slová k multikultúrnej výchove

Svet, v ktorom žijeme, štát, ktorého sme občanmi, škola, v ktorej sa učíme, alebo v nej vyučujeme, rodiny, z ktorých pochádzame – to všetko sa nachádza v určitom priestore a ten je vždy aj konkrétnym kultúrnym, politickým a sociálnym kontextom nášho života. V ňom sa stávame individualitami, učíme sa, ako vychádzať s ostatnými, socializujeme sa. Učitelia a učiteľky svojimi postojmi, štýlom práce a komunikácie so žiakmi významne ovplyvňujú budúcnosť spoločnosti, spôsob, do akej miery sa budeme schopní nielen rešpektovať ako etnicky, sociálne, nábožensky či rodovo odlišní ľudia, ale aj ako dokážeme oceňovať svoju odlišnosť.

O tom, ako zdôvodniť a premyslieť také prostredie školy, také spôsoby učenia a učenia sa, aby bola škola „multikultúrne priateľská“, o tom je aj „multikultúrna pedagogika a didaktika“. Spojenia uvedené v úvodzovkách vyjadrujú túžbu autorov poukázať na aspekty takej výchovy, ktorá by priateľsky a s radosťou vnášala kľúčové témy do školskej výchovy.

Multikultúrna výchova/interkultúrna výchova/interkultúrne vzdelávanie je pedagogická reakcia na situáciu a dôsledky občianskych požiadaviek a globalizačných tendencií. Autori tejto príručky sa dohodli, že budú používať termín multikultúrna výchova.

1.1. Aké sú dôvody na multikultúrnu výchovu?

Kde, kedy môžeme pri vzájomnom stretávaní očakávať, že sa objavia kultúrne rozdiely? V čom sme si ako ľudia podobní a v čom odlišní? Naše prvé predstavy o svete, o normách spoluzitania získavame v konkrétnych etnicky a sociálne ukotvených rodinách (enkulturácia), kým návyky spoluzitania s odlišnými ľuďmi si osvojujeme v školách a komunitách, pod vplyvom médií či vlastnou skúsenosťou s odlišnými ľuďmi (akulturácia). Je práve táto „podobnosť“ šancou usilovať sa o vzájomné porozumenie? Môže byť aj strach z narastajúcej nedôvery voči príslušníkom iných kultúr dôvodom na to, aby sme sa cielene zamerali na hľadanie poznania, ktoré nás zbaví strachu a pomôže nám identifikovať vzájomne prospešné formy spoluzitania?

Ak veríte v zodpovednosť k budúcnosti sveta, venujte sa spolu s nami premýšľaniu o cieľoch a metódach výchovy, ktorá môže pripraviť našich žiakov na život v narastajúcej kultúrnej mnohorakosti (diverzite).

Existencia kultúrnych rozdielov bola, je a bude neodškriepiteľný fakt. Samotné poznávanie a akceptovanie vlastnej kultúry a iných kultúr nám automaticky nezaručí život bez nežiaducich konfliktov.

Treba spresniť povahu „kultúrneho“ stretávania. Čo znamená, že sa máme v škole venovať kultúrnym rozdielom? **Kultúra** je „vnútorná výbava“ jednotlivca, ktorá sa prejavuje v jeho správaní a spôsobe komunikácie s inými. Určuje, ako sa ľudia stravujú, obliekajú, čo považujú za dobré bývanie, aké majú hygienické rituály, návyky, ako sa prejavujú v sexuálnej oblasti, vo vzťahu k telu. Rozdiely sú aj v spôsobe uzatvárania manželstva, v tom, aké majú vzťahy v rodine, k príbuzným, ako si vysvetľujú povahu sveta – jeho vznik, fungovanie, aké historické tradície utvárali ich vzťah k vlastnej národnej identite, etnickej histórii a mnohé ďalšie odlišnosti,

ktoré si so sebou (v sebe) prinášame v pomyselnom batôžku do vzájomných stretnutí. „Čudní“ či „zvláštni“ sme si navzájom? Migrácia jednotlivcov aj celých skupín ľudí z jednej kultúry do druhej odhaľuje rozdiely v štýle rodinnej výchovy, rozdiely v školskej výchove (nielen obsahy, ciele, ale aj vyznávané hodnoty, vzťahy k iným, k prírode) a rozdiely v komunikácii príslušníkov jednotlivých kultúr (jazyk, neverbálna komunikácia, spôsoby riešenia problémov s inými a podobne).

Obyvateľov Slovenska, ktorí v poslednom desaťročí navštívili inú krajinu ako turisti alebo z dôvodu štúdia či práce, pribúda. Žiaci majú skúsenosti z pobytu v zahraničí, pre viacerých sa otvárajú možnosti výmennej praxe či štúdia v zahraničí, dospelí vedia, čo znamená iná firemná kultúra, ktorú prinášajú so sebou zahraničné firmy. Televízia, film, internet – aj to sú zdroje podnetov, cez ktoré sa musíme vyrovnávať s prejavmi mnohorakých kultúr. Stačí, keď si predstavíte nedeľu ráno a deti pred televíznou obrazovkou – sledujú kreslenú rozprávku o pokemonoch. Ako sme pripravení na stretávanie takých odlišných kultúr, ako je naša, európska a ázijská, v tomto prípade japonská? Ak vstúpia do ich, vlastne nášho spoločného sveta aj takéto rozdiely, kde sa nájde „spoločná reč“? Kto z nich, z nás má pravdu, podľa koho sa bude náš svet (aj školský) riadiť?

Vieme, prečo sa naši žiaci líšia spôsobom obliekania, prečo počujú inú hudbu a majú odlišné vzory, a to aj napriek tomu, že nie sú medzi nimi etnické, národnostné či sociálne odlišnosti?

> Podnet na aktivitu:

Ak sa chcete dozvedieť, ako vaši žiaci odpovedia na otázku, v čom sa náš svet prejavuje ako multikultúrny, požiadať ich, aby v skupinách vytvorili „koláž“ – vystrihli z novin a časopisov, nalepili, nakreslili, napísali – svoju odpoveď. Spoločne urobíte prvé „mapovanie“ ich predstáv o kultúrnych odlišnostiach. Vyhodnotte ich spoločne a zapíšte si aj odpovede, čo z odlišností môže viesť k nedorozumeniam a aké odlišnosti nevyvolávajú konflikty.

Multikultúrna výchova (ďalej MKV) môže mať veľmi rôznorodé podoby. Aby bola skutočne efektívna, nemôže byť len rozprávaním a „kázaním“ o potrebe medzikultúrneho porozumenia. Efektívna bude vtedy, ak poskytne žiakom zážitok kultúrnej rozmanitosti, ak im umožní stretnúť sa s pohľadmi a postojmi príslušníkov odlišných kultúr. Mala by sa preto nachádzať nielen v inovovaných osnovách školských predmetov ako samostatná či prierezová problematika, ale prejavovať sa ako snaha o chápanie a rešpektovanie zvyšujúcej sa kultúrnej rozmanitosti aj v učebných materiáloch, s ktorými žiaci pracujú, v atmosfére celej školy aj v mimoškolskej činnosti žiakov, v spolupráci s rodičmi a miestnymi komunitami.

Multikultúrna výchova je preto aj v našej príručke koncipovaná tak, aby poskytovala nielen informácie o iných kultúrach, ale sprostredkovala žiakom aj poznanie vlastného kultúrneho zakotvenia. Cieľom interkultúrneho vzdelávania je učiť žiakov rozpoznávať prejavy a mechanizmy kultúrnej, etnickej, sociálnej aj rasovej neznášanlivosti v spoločnosti, a zároveň rozvíjať postoje žiakov smerom k medzikultúrnemu porozumeniu. Rozvoj špecifických schopností a zručností potrebných pre život s príslušníkmi odlišných kultúr

je predpokladom na využitie osobnostných a sociálnych daností a schopností, ako využívať svoje myslenie na plnohodnotné prežívanie sveta, kvalitnejšie vzťahy, lepší výkon a orientáciu vo svojom vnútri aj v spoločnosti a ako zvládať aj záťažové situácie, ktoré vznikajú pri stretávaní sa s ľuďmi z odlišných kultúrnych prostredí.

1.2. Multikulturalita a multikultúrna výchova

Multikulturalita je pojem, ktorý sa používa ako synonymum pojmu multikulturalizmus. Vyplýva zo vzťahov kultúr v globalizovanom svete a týka sa rasy, etnika, sociokultúrnych skupín, vzťahu majority a minorít a v súčasnosti sa rozšíril aj o témy rodovej príslušnosti, sexuálnej preferencie či spoločenského uplatnenia jednotlivcov so zdravotným postihnutím. V škole sa s faktom existencie kultúrnych rozdielov stretáme v témach viacerých predmetov, ale aj pri diskusiách a riešení problémov, ktoré vznikli medzi žiakmi v škole, v blízkom okolí, alebo sú aktuálne na medzinárodnej úrovni. Mnohé z týchto problémov „testujú“ naše postoje k iným národom, k menšinám („tradičným“, „novým“), k imigrantom či turistom.

Multikultúrnosť znamená nielen rôznosť kultúr, ich prejavov v správaní, ich tradícií, hodnôt, významov a noriem, ale aj hľadanie spôsobov ich spolužitia – od existencie vedľa seba, k rešpektu, tolerancii až k dialógu a spolupráci. Ideológia multikulturalizmu (politický program) a z nej vyplývajúce politické aktivity vznikli v druhej polovici 20. storočia. Aj multikultúrna výchova je dôležitým nástrojom na vytvorenie pluralitnej spoločnosti, ktorá umožňuje žiť v mieri viacerým sociokultúrnym skupinám. Z rôznych názorových prúdov multikulturalizmu, ktoré sa prejavujú aj v postojoch učiteľov a učiteľiek, vyplýva, ako vnímajú povahu spolužitia minorít s majoritou. O multikultúrnej výchove hovorí inak konzervatívne orientovaný učiteľ ako liberál. Ten, kto zastáva pozíciu kritického multikulturalizmu, bude aj žiakov viesť k tomu, aby ju okrem rešpektovania odlišností doplnili poznávaním podmienok na existenciu kultúr a starostlivosťou o ich rozvoj (pozri tabuľku Názorové prúdy multikulturalizmu, kapitola 2).

Keď hovoríme o multikulturalite a reagujeme na takto opísané videnie spoločnosti multikultúrnym vzdelávaním, máme na mysli nasledujúce charakteristiky, tak ako o nich hovorí český pedagóg J. Průcha v knihe *Multikultúrná výchova*:

> Stav spoločnosti

reálny stav spolužitia etník, národov, rás, náboženských a sociálnych skupín

> Proces

oblasť osvetovej činnosti, interkultúrneho vzdelávania, vzájomná výmena znakov a významov, ideí kultúr, ktoré sa stýkajú bezprostredne (v rámci jednej spoločnosti), alebo sprostredkovane (vzdialené kultúry – ázijské, africké, juhoamerické a ďalšie)

> Vedecká teória, oblasť výskumu

teória multikulturalizmu ako akademický diskurz využíva na pomenovanie a riešenie problémov interdisciplinárne prístupy – antropologické, filozofické, sociologické, ale aj psychologické, ekonomické a ďalšie

> Spoločenský cieľ

predstava politickej reprezentácie, vízie rozvoja celku na rôznych úrovniach – národnej, štátnej, európskej aj globálnej (politický program)

Multikultúrna výchova podľa E. Mistríka pomáha študentom chápať kultúru vlastného spoločenstva a utvrdiť sa v nej, pomáha im oslobodiť sa aj od svojich kultúrnych obmedzení a v priebehu MKV ich vybavuje kompetenciami, ktoré im umožňujú utvárať a spravovať občianske spoločenstvo pracujúce pre spoločné dobro.

Český pedagóg J. Průcha poukazuje na existenciu dvoch základných koncepcií v súčasnej pedagogike, kde MKV je:

> proces,

prostredníctvom ktorého si jedinci vytvárajú predpoklady na pozitívne vnímanie a hodnotenie odlišných kultúr a učia sa regulovať svoje správanie k príslušníkom iných kultúr

> konkrétny vzdelávací program,

ktorý v programoch vyučovania zabezpečuje také vzdelávacie prostredia, ktoré sú prispôsobené jazykovým, kultúrnym potrebám žiakov z rôznych minorít (jazykových, rasových, náboženských a iných)

Termín multikultúrna výchova vyjadruje snahy prostredníctvom vzdelávacích programov vytvárať spôsobilosť ľudí chápať a rešpektovať iné kultúry než len svoju vlastnú.

Pedagogický slovník. Praha: 1998.

Multikultúrna výchova označuje výchovu k medzikultúrnemu porozumeniu. Je to výchova, ktorá podporuje kultúrnu pluralitu a mierové spolunažívanie v tejto pluralite.

E. Mistrík: Multikultúrna výchova v príprave učiteľov. Bratislava: Iris 2000.

2. Multikultúrna výchova v kontexte slovenského školstva a v konkrétnej škole

Bez nároku na podrobnú charakteristiku pripravenosti slovenského školstva reagovať na problémy súčasnej globalizovanej spoločnosti konštatujeme, že naša škola doteraz nemá v základných dokumentoch sformulované východiská na multikultúrnu výchovu a ciele, ktoré by ju odlišili od iných výchovných oblastí, ktoré informujú o iných kultúrach, alebo vedú žiakov k tolerancii či rešpektu voči predstaviteľom odlišných kultúr.

Projekt *Milénium*, predložený v roku 2000 na verejnú diskusiu, hovorí o potrebe aj spôsobe transformácie našej školy v zmenených spoločenských podmienkach. Na základe pripomienok k nemu bol vypracovaný *Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov*. Tieto materiály spolu s *Dohovorom o právach dieťaťa* a s ďalšími analýzami a víziami platnými pre výchovu a vzdelávanie v európskom priestore, napríklad dokument Európskej únie *Biela kniha* (učiaci sa spoločnosť), sú natoľko podnetné, že sa stali východiskom aj pre potreby koncepcie MKV, ako ju v tejto príručke predstavujeme. Odvoláme sa na ne, keď formulujeme miesta, povahu, ciele a metódy multikultúrnej výchovy.

Školský zákon, nové učebné osnovy, učebné materiály, príprava učiteľov pre MKV – na tieto oficiálne kroky na Slovensku školy čakajú. Mnohí učitelia však už dávno začali aj bez „posvätenia“ a spolu s mimovládnyimi organizáciami odvedli v multikultúrnej výchove kus práce. Systémový prístup aj k oblasti MKV znamená, že prestaneme „lepíť diery, keď nám na školách preteká strecha“, lebo reálny svet prináša množstvo kolízií, vypätých situácií, spôsobených faktom, že aj naše prostredie je multikultúrnym prostredím. Podľa návrhu kurikulárnej transformácie všeobecno-vzdelávacej zložky strednej školy ako projekt ESF 2004 – 2006 by sa multikulturalizmus mal stať jednou z prierezových tém. Zámerom je viesť žiakov k pochopeniu vlastného kultúrneho zakotvenia, aby porozumeli vlastnej kultúrnej identite – a na tomto základe aj iným kultúram. Téma interkultúrnych vzťahov, ktorá má prenikať cez jednotlivé školské predmety, sa stáva jedným z nástrojov potrebných na zodpovedný pohyb v sociokultúrnej rozmanitej spoločnosti. Skúsme byť na skutočnú „systémovú“ zmenu pripravení.

Dohovor o právach dieťaťa

Na zavedenie multikultúrnej výchovy do škôl je zvlášť dôležitý Dohovor o právach dieťaťa. Článok 29 upriamuje pozornosť na smerovanie výchovy k:

- rozvoju osobnosti dieťaťa, jeho nadania a rozumových aj fyzických schopností v najširšom objeme;
- výchove zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám a zásadám zakotveným v Charte Spojených národov;
- výchove zameranej na posilňovanie úcty dieťaťa k rodičom, ku svojej vlastnej kultúre, jazyku, hodnotám, k národným hodnotám krajiny trvalého pobytu, ako aj krajiny jeho pôvodu a iným civilizáciám;
- príprave dieťaťa na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia, mieru, znášanlivosti, rovnosti pohlaví a priateľstva medzi všetkými národmi, etnickými, národnostnými a náboženskými skupinami a osobami domorodého pôvodu.

Milénium a Národný program výchovy a vzdelávania a Multikultúrna výchova

Cieľový stav výchovy a vzdelávania je aj pre oblasť multikultúrnej výchovy formulovaný v *Miléniu* (s. 45) takto: „Program výchovy a vzdelávania na každej škole by mal viesť k všestrannému rozvoju osobnosti každého jednotlivca, k získaniu vedomostí a kľúčových kompetencií a uplatneniu v spoločnosti. Vychádzať pri tom z toho, že výchova k mravným hodnotám, sociálnemu čítaniu a demokracii predstavuje základ stability spoločnosti a jeden z najúčinnějších prostriedkov proti násiliu, kriminalite a ďalším negatívnym javom. Osobitne vytvára podmienky na výchovu v duchu porozumenia a tolerancie voči iným národnostiam a iným menšinám.“

2.1.1. Kľúčové kompetencie

Ak škola pripravuje žiakov na dobrý a úspešný život vo svete, v ktorom sa jednotlivé kultúry stretávajú, tak aj my odvodzujeme konkrétne ciele MKV od kľúčových kompetencií – potrebných životných zručností, teda od komplexných spôsobilostí, ktoré nám umožnia preukázať vedomosti, zručnosti, schopnosti aj postoje v praxi, pri stretávaní odlišných kultúr.

Milénium za **kľúčové kompetencie** označilo:

- **komunikačné schopnosti** – zrozumiteľne sa vyjadrovať, vysvetľovať, aktívne počúvať, čítať s porozumením vo vlastnom jazyku a v jednom cudzom jazyku;
- **personálne a interpersonálne schopnosti** – sebazpoznávanie a osobný rozvoj, tvorba medziľudských vzťahov, spolupráca, zodpovednosť a starostlivosť, rešpekt k všeludským hodnotám, uznávanie ľudských práv a i.;
- **schopnosti tvorivo a kriticky riešiť problémy** – identifikovať a zvládať problémy, navrhovať riešenia, záujem o pohľad iných na spoločné problémy, učiť sa z ťažkostí a i.;
- **schopnosť pracovať s informačnými technológiami** – využívať informačné zdroje a informácie na rozšírenie poznania o sebe a iných a komunikáciu i riešenie problémov;
- **schopnosti potrebné na udržanie zdravého života** – schopnosť starať sa o zdravie a dobré životné prostredie nielen pre seba, ale aj pre iných;
- **schopnosti formovať občiansku spoločnosť** – prispievať na miestnej i globálnej úrovni k rozvíjaniu demokratického spôsobu života a trvalo udržateľnému rozvoju a pod.

Každú z kľúčových kompetencií možno bližšie špecifikovať vo vzťahu k cieľom multikultúrnej výchovy. Proces rozvíjania kompetencií potrebných pre dobrý život je dlhodobý a nemôže byť len vedľajším produktom školskej výchovy a vzdelávania. Naučiť žiakov orientovať sa v medziľudských vzťahoch, vytvárať si návyky kooperovať s inými (predstaviteľmi iných kultúr), vytvárať si pozitívny obraz o sebe, získať dôveru v seba (budovať si vlastnú identitu) a hľadať spôsoby, ako žiť v spoločenstve s inými (komunikovať, riešiť problémy), je pre život rovnako dôležité, ako naučiť sa gramatické pravidlá či názvy štátov, ktoré tvoria Európsku úniu.

Pre nás učiteľov je „téma“ rozvoja kompetencií žiakov, ako cieľových požiadaviek na školské vzdelávanie, nová. Aby sme mohli v budúcnosti použiť stanovené kompetencie aj pre MKV ako kritériá na hodnotenia výkonov a činností žiakov, musíme celý proces rozvoja kompetencií „odkryť“ a porozumieť mu.

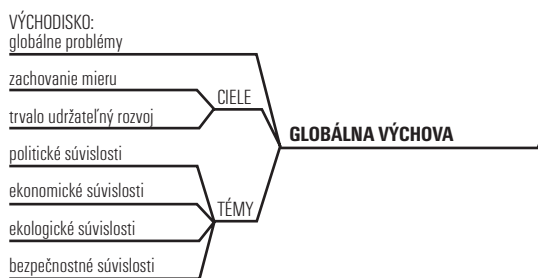
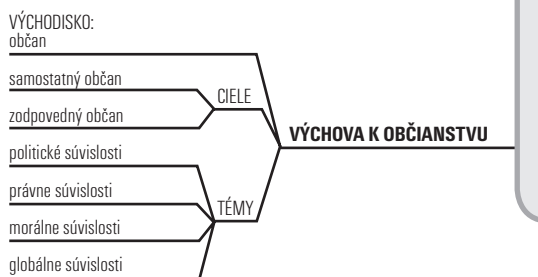
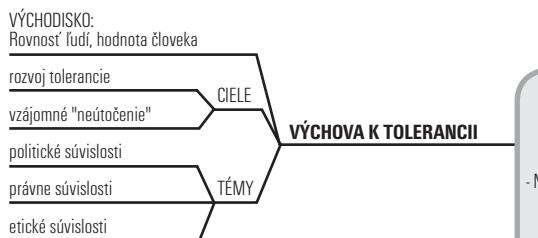
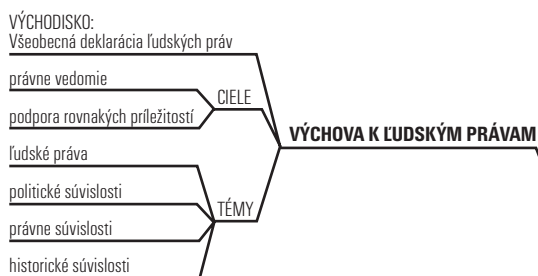
Do prípravy učiteľov sa postupne dostávajú informácie o procese zavádzania a rozvíjania komplexných zručností pre život, teda kľúčových kompetencií, aj cez inovátné školské modely, ako je Integrované tematické vyučovanie (ITV), Krok za krokom, inovácie rozvíjajúce sociálno-konstruktivistický model učenia (Združenie Orava), Zelinov model Tvorivo-humanistickej výchovy (THV) a ďalšie. Všetky majú spoločné to, že efektívnu školskú výchovu a vzdelávanie vidia práve vo vytváraní priaznivého prostredia na učenie, kde napríklad MKV nie je učením o multikulturalite, ale „mutikultúrnym“ učením sa. Rozvíjať kompetencie žiakov pre život v multikultúrnom svete vyžaduje rešpektovať postupy, ktoré sú v súlade so zásadami MKV.

2.1.2. Ktoré vyučovacie predmety sú vhodné na multikultúrnú výchovu?

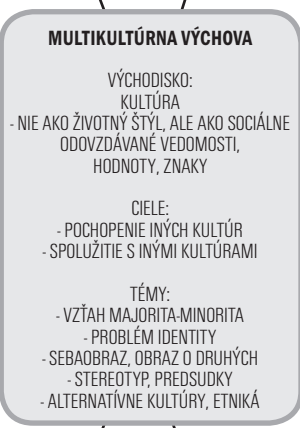
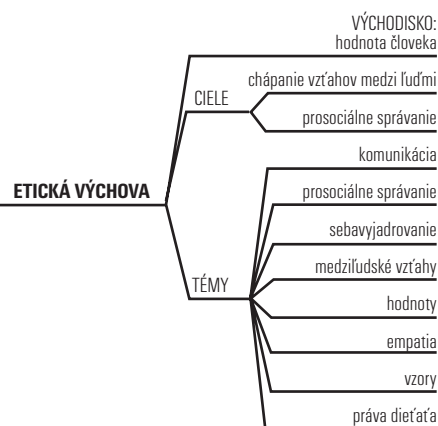
Odpovedzme si spoločne na otázku, ktoré školské predmety poskytujú najväčší **priestor na realizáciu cieľov MKV** a jej témy? Bez veľkých analýz môžeme tvrdiť, že všetky výchovné predmety a projekty sú vhodné na MKV svojimi cieľmi aj používanými metódami, pomocou ktorých sa jednotlivé výchovné predmety v súčasnej škole realizujú.

Rozdiely v rôznych oblastiach výchovy sú v okruhu tém, ktorým sa venujú – napríklad estetická výchova pracuje s umeleckým materiálom, etická výchova zdôrazňuje mravný rozmer medziľudských vzťahov, výchova k občianstvu sa venuje politickým, právnym či globálnym aspektom spolužitia. Všetky školské predmety môžu mať účasť na multikultúrnej výchove, keď poskytujú poznatky o vlastnej kultúre a iných kultúrach, o ich vzájomných vzťahoch a spôsoboch spolužitia príslušníkov odlišných sociokultúrnych skupín alebo rozvíjajú zručnosti, ktoré potrebujeme pre život v kultúrne pestrej spoločnosti.

POLITICKO-PRÁVNÝ OBSAH VÝCHOVY

KULTÚRNO-ETICKÝ OBSAH VÝCHOVY

HISTORICKÝ OBSAH VÝCHOVY

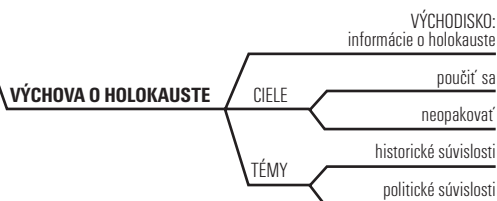

Schéma: Východiská, ciele a témy výchovných predmetov

Zdroj: E. Mistrík, nepubl. text

Ak sa zaoberáte inými predmetmi, pokúste sa doplniť schému o ďalšie údaje.

Na realizácii prierezovej témy *Multikulturalizmus* sa podieľa väčšina predmetov. Má väzbu na tie témy, ktoré sa zaoberajú vzájomnými vzťahmi medzi národmi a etnickými skupinami, náboženstvami v ďalších výchovných predmetoch – výtvarná výchova, hudobná výchova, ale aj telesná výchova. Dejepis, zemepis, literatúra, cudzie jazyky už tradične cez témy zamerané na poznávanie vlastnej kultúry a iných kultúr. Z informácií o školách, ktoré si vytvorili kurikulum pre MKV na celej škole, vieme, že aj učitelia matematiky, fyziky, chémie s veľkou dávkou tvorivosti pripravujú napríklad slovné úlohy tak, že uvádzajú príklady na ich riešenie z kultúrne odlišných oblastí, približujú veľké objavy v oblasti prírodných vied z minulosti a súčasnosti spôsobom, ktorý aj v tejto oblasti ukazuje na prínos všetkých kultúr do rozvoja poznania celého ľudstva.

2.2. Rozhodnutie pre multikultúrnú výchovu na úrovni školy

Spôsob, ako aj na vašej škole začať realizovať multikultúrnú výchovu, predpokladá záujem na viacerých úrovniach:

- **Na úrovni vedenia školy** odporúčame najskôr v základných dokumentoch školy sformulovať tzv. filozofiu školy, čiže školský vzdelávací program. Ide o zdôvodnenie, prečo sa na vašej škole budete venovať multikultúrnej výchove/interkultúrnemu vzdelávaniu
- **Na úrovni predmetových komisií, alebo na úrovni jednotlivých učiteľov** je dôležité odpovedať si na otázky: Prečo sa máme venovať MKV? K čomu má smerovať takéto vzdelávanie (ciele)? S kým sa spojíme? Ako budeme realizovať MKV? Materiály, v ktorých si vaša škola formuluje východiská pre kurikulum v oblasti MKV, by mali vychádzať z aktuálnej situácie v škole, z aktuálneho diania v mieste školy (školu navštevujú žiaci rôznych národností, škola sa nachádza v pohraničnej oblasti, zlúčenie škôl prinieslo so sebou aj nárast počtu rómskych, vietnamských žiakov a podobne) a z aktuálneho stavu našej spoločnosti, ktorá sa kultúrne diverzifikuje (pripraviť žiakov na komunikáciu s predstaviteľmi rôznych kultúr – rodičia odchádzajú aj s rodinami za prácou, študenti sa zúčastňujú študijných pobytov či brigád v zahraničí, spoločnosť prijíma azylantov a podobne). Premyslením stratégie si pripravíte pôdu na postupnú zmenu prostredia školy, na začlenenie multikultúrnych tém do plánu školy, ale aj časovo-tematických plánov a naplánujete si podľa svojich predstáv, k akým cieľom má smerovať MKV na vašej škole.

2.3. Ako plánovať a realizovať zmenu školy na „multikultúrne priateľskú“?

Jednotliví učitelia, ale aj celá škola sa naplánovaním konkrétnych krokov môže pripraviť na postupnú zmenu prostredia školy, aby bola čo najviac **„multikultúrne priateľská“**. Ide o termín, ktorý sa vyskytuje v súčasnosti aj v pedagogickej literatúre a ktorý označuje „charakter“, povahu vzdelávacieho prostredia. Nám sa toto označenie zdá príliehavé, lebo vystihuje to najdôležitejšie – snahu vytvárať multikultúrne priaznivú atmosféru v škole.

Rozvíjajúca sa multikultúrna výchova vždy využíva princípy interaktívneho vyučovania. Odporúčame dbať na nasledujúce zásady:

- podporujte **tvorivú atmosféru v triede**;
- podnecujte vytvorenie **atmosféry dôvery a spolupráce**;
- formulujte **aktuálne a príťažlivé témy**, uvádzajte príklady z bezprostredného okolia;
- zadávajte stručné a **konkrétne sformulované úlohy**;
- dbajte, aby každý študent mal **priestor na sebavyjadrenie**, každému venujte pozornosť;
- pracujte **s konfliktom** – neutekajte od neho, núťte účastníkov, aby vyjasňovali stanoviská, zdôrazňujte styčné body odlišných názorov, podnecujte hľadanie všestranne prijateľného konsenzu;
- venujte dostatok času hodnoteniu aktivít.

Zdroj: Príručka pre IKV Praha: Varianty 2002.

Český návrh reformy MKV považujeme za jeden z inšpiratívnych zdrojov pri prístupe našej školy k zavádzaniu MKV. Niektoré materiály sme prispôbili našim podmienkam a doplnili sme ich o ďalšie aktivity, aby spĺňali naše predstavy o tom, ako postupovať k zmene školy na „multikultúrne priateľskú“.

Návrh zmeny je v českom projekte *„Reforma MKV“* rozvrhnutý do štyroch oblastí:

Filozofia školy – ukotvenie MKV v základných dokumentoch školy, triedy, predmetovej komisie (aj Kódex tolerancie/Etický kódex).

Informácie – získavanie informácií, vzdelávanie o vlastnej kultúre a iných kultúrach, porovnanie s inými – právny rámec SR, EÚ, história a hodnoty minorít, komunikačný štýl.

Schopnosti a zručnosti – pri realizácii MKV treba identifikovať, zavádzať, rozvíjať a oceňovať životné zručnosti, potrebné pre dobrý život v spoločnosti.

Akčný plán – naplánovať zmenu – čo, kto, ako, kedy.

2.4. Postup implementácie multikultúrneho výchovy do života školy – od rozhodnutia po vyhodnotenie

Ak ste sa rozhodli „kráčať“ po ceste k multikultúrne priateľskej škole, urobili ste prvý krok. V nasledujúcej časti vás pozývame spoločne hľadať odpovede na otázky:

1. Prečo chceme, aby sa naša škola/trieda zmenila a aké charakteristiky očakávame od zmeny? (Etický kódex/Kódex tolerancie)
2. Aký je postup zavádzania MKV? (od odpovede Áno pre MKV k zmapovaniu „kvalít“ školského prostredia)
3. Ako si pripraviť akčný plán a potom jeho realizáciu vyhodnotiť? (zmeny v „prostredí“ školy, vo vyučovaní jednotlivých predmetov, v kompetenciách žiakov)
4. Čo očakávame od zmeny školy na multikultúrne priateľskú?

Tvorbu materiálov, ku ktorým vás môžu priviesť nasledujúce cvičenia, považujeme za nástroje na vytvorenie „multikultúrne priateľského“ prostredia školy.

> Podnet na aktivitu:

V rámci seminárov „budovanie multikultúrnej spoločnosti“ sme sa s učiteľmi základných a stredných škôl zamysleli nad otázkou: „Prečo sa chceme venovať MKV?“ Skúste využiť nasledujúce podnety, ktoré môžu byť odpoveďou na túto otázku. Postupovali sme tak, že sme najskôr zistili, čo o téme vieme, a následne sme si pomohli teóriou (tvorba kódexu, postup začleňovania MKV do života školy a pod.). Na záver sme si zapísali Kódex našej skupiny.

Pokúste sa aj vy odpovedať na otázku: „Prečo sa máme na škole zaoberať MKV?“

Pomôžte si prípadne aj výberom zo zoznamu, doplňte svoje odpovede. Pýtajte sa aj svojich kolegov, možno získate ďalších spojencov.

- Pedagogicko-organizačné pokyny MŠ SR č. 24/2005 (tu a teraz)
- kurikulumna reforma strednej školy – MKV ako prízrezová téma (budúcnosť)
- MKV potrebuje vedenie školy, aj my učiteľia
- MKV potrebujú deti – rozvoj individuality
- musíme a chceme reagovať na problémy triedy
- rodina – žiada/nežiada, potrebuje
- potreba žiakov – nezamestnanosť, ekonomické dôvody, jazyková príprava
- potrebujeme ju všetci – lepšia komunikácia v rámci školy
- naša spoločnosť – k otvorenosti, demokratickosti, podpora vzťahov v spoločnosti
- svet – globalizácia
- škola sa otvorí okoliu
- učiteľia tým ovplyvnia svoju pozíciu – aktívne vstúpia do riešenia problémov a vzťahov v škole a okolí

Z diskusií medzi učiteľmi vyplynulo, že zavedenie multikultúrnej výchovy a uplatňovanie jej zásad v škole súvisí s otázkou **postojov** vedenia školy a jednotlivých učiteľov a učiteľiek.

Položte si aj vy otázky:

- Aké máme dôvody na zavedenie MKV na našej škole?
- Aké postoje nám pomáhajú/bránia prejavíť rešpekt voči sociokultúrnej inakosti (svojej, žiakov, ich rodín, minoritných skupín v okolí školy) a podporiť ju?
- Aký spôsob správania si od nás vyžaduje nový prístup k rešpektovaniu a podpore rôznych kultúrnych odlišností?

2.4.1. Kódex tolerancie/Etický kódex – závažná zmena v prístupe školy k MKV

Kódex môže byť súčasťou školského vzdelávacieho programu (ŠVP). Jednotlivé školy v Česku, ale aj na Slovensku si začínajú formulovať program školy v oblasti vzdelávania. V ňom je vyjadrené smerovanie vzdelávania celej školy aj v oblasti vzťahov k odlišným jednotlivcom či skupinám – „filozofia školy“.

> Podnet na aktivitu:

Skôr než sa začnete venovať cvičeniu, vyjasnite si, či vám nebráni v práci predsudok, že etický kódex patrí k reliktom bývalého totalitného režimu.

Aký zmysel má formulovať ho? Majú etický kódex profesijné skupiny, alebo len efektívne fungujúce firmy, ktoré stavajú na podpore sociálneho „kapitálu“ firmy? Nájdite si na internete zopár „etických kódexov“ z príbuzných oblastí a sformulujte si váš v takej podobe, aby vyjadroval potreby všetkých zainteresovaných, teda žiakov, vedenia, personálu aj učiteľov. Čo budeme/nebudeme robiť, aby sme považovali školu za miesto, kde sa dá prežiť kus dobrého života? Etický kódex má len povahu písomne sformulovaných „zásad a povinností“, vyjadruje základné princípy etického správania pre konkrétnu skupinu ľudí, nemá právnu záväznosť.

Nasledujúce cvičenie je ukážkou postupu, ako učiteľ v triede, ale aj všetci zamestnanci školy môžu začať realizovať zmeny, ktoré vedú k vytvoreniu multikultúrne priateľského prostredia na škole. Cvičenie, ktoré sa môže s obmenami zrealizovať aj so žiakmi, môžete poňať ako tému aj metódu hodiny MKV.

Postup: Všetci účastníci stoja v kruhu, každý dostane prídelené „písmeno“ – U, Ž, V, P, R. Podľa pridelených písmen vytvoria skupiny. U – učiteľia, Ž – žiaci, V – vedenie školy, P – upratovačky s kuchárkami, školník a R – rodičia. V priebehu 20 minút diskutujú v skupinách a zapisujú na veľké háčky papiera odpovede na otázky:

1. Čo sa nám v škole páči?**2. Čo sa nám nepáči a zmenili by sme to?**

Zástupcovia skupín prezentujú odpovede pred celou skupinou. Získate podklad na formuláciu prvej verzie Etického kódexu, alebo Kódexu tolerancie vašej skupiny.

Komentár: Na stretnutí môžete pre niektoré skupiny pripraviť materiál, ktorý vysvetľuje obsah a formu tvorby Etického kódexu/„Desatora školy“, či „Ústavy pre MK školu“. Viacerí žiaci aj kolegovia ocenia možnosť inšpirovať sa hotovým materiálom.

Čo by mal kódex obsahovať?

1. **Preambula** – vyjadríme v nej víziu, poslanie a ciele školy/triedy aj v rovine hodnôt a účel zavedenia kódexu do každodennej praxe školy.
2. **Hlavná časť** – vyjadríme, aké správanie budeme rešpektovať voči sebe navzájom v škole, triede, ale aj k okoliu (používajme pozitívne formulácie), a napíšeme, aké princípy patria medzi tie, ktoré budeme uznávať a oceňovať – otvorenosť, rovnosť, tolerancia a ďalšie.
3. **Záver** patrí k dôležitým častiam, venujme mu pozornosť! Sformulujme spôsob kontroly dodržiavania princípov, ktoré sme sa rozhodli dodržiavať, aby sme si vytvorili (aj) „multikultúrne priateľské prostredie“ v škole. V závere napíšeme, kedy sa vrátíme k vyhodnoteniu fungovania kódexu. Upozornite účastníkov na otvorenosť procesu tvorby materiálu. Ak má byť záväzný, vyžaduje si serióznu prípravu. Jeho zavádzaniu, upevňovaniu a priebežnému vyhodnocovaniu venujte sústredenú pozornosť, inak len posilníte formálnosť a tá je v rozpore so zásadami MKV.

Dôležité je, aby v procese jeho vzniku a pri schvaľovaní boli tí, ktorých sa „pravidlá“ udržiavania (aj multikultúrne priateľských) vzťahov dotýkajú.

Školský kódex/pravidlá/étos, či školské „Desatoro“, „Ústava školy/triedy“ ovplyvňuje klímu školy, teda kvalitu interpersonálnych vzťahov a sociálnych procesov, ktoré fungujú v konkrétnej škole. Ide o prejavované spôsoby správania vedenia školy a učiteľov, učiteľov k sebe navzájom, k žiakom, rodičom aj k okoliu. V nich sa ukážu hodnoty, presvedčenia, kritériá očakávaného správania, aj pravidlá, ktoré si vytvárame vedome aj nevedomky.

2.4.2. Ako zmapovať charakteristiky prostredia našej školy a naplánovať jeho zmenu?

> Podnet na aktivitu:

Možno si ani neuvedomujete, že mnohé zo zmien, ktoré ste niekedy na škole urobili, sú v súlade s ukazovateľmi multikultúrne priateľskej školy. Na zmapovanie stavu, z ktorého začínate robiť zmenu, použijete pracovný materiál, tabuľku „Ukazovatele multikultúrne priateľskej školy“. V skupinách o ňom diskutujte a doplňte chýbajúce ukazovatele. Využijete ho aj v nasledujúcich krokoch ako podklad na vytvorenie akčného plánu školy/triedy. Aktivita sa týka konkrétnych oblastí, v ktorých možno o zmene uvažovať. Nezostaňte len pri predložení návrhu. Chýba v ňom napríklad návrh pre školskú jedáleň, aby organizovala dni „kuchyne“ tých kultúrnych a etnických skupín, ktorých deti navštevujú školu, alebo sa rozhodli ich spoznávať (dni poľskej, maďarskej, rómskej, vietnamskej kuchyne) a mnohé ďalšie ukazovatele záujmu o predstaviteľov iných kultúr.

Ukazovatele multikultúrne priateľskej školy – plán zmeny

Naša škola dnes → akčný plán → škola s multikultúrnymi prvkami

Ukazovatele zmeny	Stav našej školy dnes (Prečo?)	Stav našej školy o pol roka / rok (Prečo? Ako?)
Deti z minorít		
Zdôvodnenie – filozofia školy		
Kurikulá pre jednotlivé ročníky / predmety		
Ocenenie vzdelávania a aktivít učiteľov vzhľadom na MKV		
Učiteľia a učiteľky z minorít		
Rómsky pedagogický asistent		
Etický kódex (rovnaké príležitosti) – školské pravidlá		
Dni multikulturality		
Dôležité sviatky ľudí sveta		
Výzdoba školy a tried		
Učebnice rešpektujúce odlišnosti		
Detský mediátor		
Koordinátor, poradca pre MKV		
Spolupráca s rodičmi		
Spolupráca školy s komunitami v okolí		
Individuálne plány integrácie žiakov		
Vaše návrhy, doplnenia		

Zdroj: Upravené podľa Manuálu „Reforma multikultúrneho vzdelávania“. Praha: Partners Czech 2003.

2.4.3. Ako si pripraviť akčný plán a neskôr vyhodnotiť, čo sa z neho vykonalo?**> Podnet na aktivitu:**

Vypíšte, prosím, nasledujúcu tabuľku tak, aby vám dávala obraz nielen o tom, čo chcete zmeniť vo vašej škole, ale aj s kým môžete rátať (podpora, realizácia) a dokedy plánujete zmeny uskutočniť. Tabuľka „Akčný plán na zmenu školy“ je prehľadná, vy si ju upravte do podoby, ktorá bude vyhovovať vašim potrebám.

Akčný plán na zmenu školy v duchu hodnôt multikultúrnej priateľskej školy

OBLASŤ	ČO	KTO	AKO (priebeh)	DOKEDY
Naša škola				
Kolegovia v jednotlivých ročníkoch/predmetoch				
Ja vo svojich triedach/predmetoch				
Spolupráca s okolím školy				
Ja - v príprave materiálov na témy MKV				
Ja - vzdelávanie, ďalšie štúdium				

Spracované podľa Manuálu „Reforma multikultúrneho vzdelávania“. Praha: Partners Czech 2003.

Každodenný život školy, zmeny v širšom okolí aj spoznanie vlastných obmedzení naše plány často pozmení. Ak zistíte, že ste urobili niečo navyše, žiakov zaujala vaša ponuka, zareagovali ste na výzvu niektorej z organizácií, ktoré sa angažujú v procese zlepšenia spolunažívania ľudí z rôznych sociokultúrnych skupín, vyhodnoťte všetky tieto aktivity a oceňte seba, ale aj vašich spolupracovníkov za to, že vytvárate prostredie, v ktorom napriek tomu, že často nie

ste vystavení žiadnemu tlaku dokážete urobiť niečo významné pre spoločný svet.

Na doplnenie viacerých spôsobov, ako vyhodnotiť realizované činnosti/vzdelávací projekt, vám ponúkame pomôcku na zamyslenie sa nad kolektívom, v ktorom pracujete, materiálmi, ktoré používate, a prístupmi, ktoré volíte. Materiál obsahuje konkrétne námety aj pre budúcnosť.

Vyhodnotenie multikultúrnosti výchovného a vzdelávacieho procesu

- 1.** Preniká kultúrna rôznorodosť celým školským **prostredím**?
 - v osnovách sú zaradené témy o rôznych kultúrach
 - kultúrne rozdiely sú prezentované citlivo a realisticky
 - v knižnici je rôznorodosť materiálov o odlišných kultúrach
 - organizujú sa mimoškolské aktivity.
- 2.** Podporuje vaša inštitúcia a vedenie školy **pozitívne vzťahy** medzi príslušníkmi rôznych kultúr?
 - podpora študentov z rôznych kultúr
 - podpora životných štýlov rôznych kultúr a spoločné hľadanie spôsobov správania, ktoré upevňuje dobré vzťahy
 - rešpektovanie žiakov ako indivíduí aj ako členov určitého sociálneho a kultúrneho spoločenstva
 - presadzovanie mechanizmov na odstraňovanie stereotypov, ktoré nás oddeľujú.
- 3.** Je **učiteľský zbor** školy z rôzneho sociálneho a kultúrneho prostredia?
 - spôsoby výberu/kritériá výberu učiteľov, zamestnancov školy.
- 4.** Podporuje škola povinné a **kontinuálne** vzdelávanie učiteľov v multikultúrnej problematike?
 - zaradenie učiteľov do vzdelávacích programov
 - podpora nových skúseností s rôznymi kultúrami
 - tvorba multikultúrnych učebných materiálov (pozri materiál „Analýza učebníc“).
- 5.** Pomáhajú **učebné osnovy/učebnice** žiakom uvedomiť si odlišnosť v skúsenostiach rôznych sociálnych a kultúrnych skupín?
 - zdôrazňovanie rozdielov alebo podpora vedomia jednoty ľudstva
 - podpora chápania rozdielov v ideáloch a realite
 - pozitívne alebo negatívne vnímanie rozdielov.
- 6.** Podporujú učebné osnovy schopnosť žiakov vnímať **rôznorodosť v hodnotových orientáciách**, v postojoch a správaní žiakov?
 - podpora kritického myslenia žiakov a ich sociálnych zručností
 - podpora zručností na zvládanie interkultúrnych konfliktov
 - podpora kontinuálneho štúdia rôznorodých kultúr.
- 7.** Podporujú učebné osnovy/učebnice u žiakov schopnosť chápať a interpretovať rôznorodé **kultúrne prejavy**, situácie a konflikty?
 - rôznosť perspektív v učebných materiáloch
 - rôznosť pohľadov na historické udalosti.
- 8.** Poskytuje škola žiakom možnosti vnímať **estetické artefakty** pochádzajúce z rôznych sociálnych skupín?
 - vnímanie a interpretácia rôznorodej literatúry
 - materiál na umelecké stvárnenie rôznorodého pôvodu
 - podmienky na vlastnú umeleckú aktivitu žiakov (výtvarný, hudobný tanečný prejav, divadlo a pod.).
- 9.** Poskytuje škola žiakom **možnosť výučby druhého jazyka**?
 - čítanie, písanie a rozprávanie v inom ako materinskom jazyku
 - vnímanie kultúrnych artefaktov tohto (druhého) jazyka.
- 10.** Podporuje škola **rôzne štýly výučby** u žiakov s rôznymi potrebami, z rôznych sociálnych a kultúrnych skupín?
 - používané metódy, ktoré využívajú učitelia na podporu učenia sa, rešpektujú rôzne štýly výučby
 - žiaci s rôznymi vzdelávacími potrebami majú možnosť byť zaradení v programe, ktorý im pomôže preklenúť rozdiely pri začlenení do školy
- 11.** Podporujú učebné osnovy a učitelia u žiakov kontinuálny **rozvoj sebauvedomenia**?
 - učebné osnovy/učebnice a lepšie porozumenie sebe samému
 - učebné osnovy a rozvoj obrazu o sebe samom.
- 12.** Poskytuje škola také **hodnotenie žiakov**, ktoré reflektuje ich sociálnu a kultúrnu rôznorodosť?
 - rôzne spôsoby hodnotenia
 - oboznámenie žiakov so spôsobmi ich hodnotenia.
- 13.** Robí **škola** pravidelné a systematické **hodnotenie svojho vzťahu** k rôznym sociálnym a kultúrnym spoločenstvám?

Upravené podľa National Council for the Social Studies: Curriculum Guidelines for Multicultural Education.
Washington: National Council for the Social Studies 1991.

Aká dlhá bude naša spoločná cesta k dynamickej multikultúrnej priateľskej škole? Pre mnohých z nás je dôležitejšie, že sme začali, než to, kedy dosiahneme ideálny stav. Začnime vlastnou zmenou. O tejto téme je aj nasledujúca časť.

2.5. Prečo chcem učiť multikultúrnu výchovu?

> Podnet na aktivitu:

Namiesto „poučení“ vnímajte nasledujúce podnety ako výzvu na vašu osobnú odpoveď. Ako ja, konkrétny učiteľ, učiteľka, môžem začať realizovať multikultúrnu výchovu v rámci svojho predmetu? Odpovede si sformulujte ešte pred formuláciou cieľov a určením stratégie – je to prvý krok pri zavádzaní MKV do vlastného predmetu.

Podnety na individuálny postup:

1. Sformulujte dôvody na zavedenie tém a postupov MKV vo svojom predmete. Vyberte si vždy niektorú z možností, alebo napíšte svoju odpoveď. Rozmýšľajte nad dôsledkami.

- chcem, lebo musím – rozhodol o tom niekto iný (riaditeľ/ka, rodičia, školská rada), zabezpečí mi to „prácu“
- chcem, lebo ma k tomu núti situácia v spoločnosti, regióne, okolí školy, škole, triede
- chcem, lebo cítim, že poznávanie (kultúrnych, sociálnych, náboženských) odlišností medzi ľuďmi je cesta k lepšiemu životu, chcem k tomu viesť svojich študentov

2. Zmapujte si vaše „predpoklady“ na prácu s multikultúrne orientovanými témami. Začínať **sebapoznaním** je najistejšie východisko pre dobrú učiteľskú prácu.

- Čo o problematike **viem**?
- Poznám niekoho, kto má skúsenosti? Ktorá inštitúcia **ponúka vzdelávanie** v tejto oblasti? Kde si nájdem vhodnú literatúru?
- **S kým** v škole/mimo školy **môžem spolupracovať**?
- Aký školský **predmet** učím? Ktoré **témy** mi dovoľia začleniť informácie o iných kultúrach do časovo-tematického plánu?
- Aké mám **skúsenosti s tréningom zručností študentov**? (spolupráca, komunikácia, vedenie diskusie, rolové a iné hry, využitie výtvarného prejavu, pohybu a pod.)
- Aký mám **postoj k spolužitiu s inými**? (majú sa naučiť využívať možnosti, ktoré im poskytuje naša spoločnosť; musíme sa navzájom najprv chcieť spoznať; je to ich vec, nezaujímajú ma; musíme poznať svoju vlastnú kultúru a vedieť sa presadiť v globalizovanom svete; majú sa prispôbiť)

3. Opíšte situácie na vašej škole, ktoré by vás motivovali/motivujú pre MKV.

- Prezентuje vedenie školy potrebu začať s MKV?
- Rozprávajú sa kolegovia o multikultúrnych témach?
- Začal niektorý učiteľ/ka realizovať projekt, ktorý korešponduje s cieľmi MKV, a vy v ňom máte spolupracovníka, podporu?

Napíšte si odpoveď sami pre seba, v mnohom ovplyvní vašu prácu na hodinách so žiakmi, to aké príklady použijete, aké texty študentom dáte študovať, ako budete viesť diskusiu aj spôsob, ako budete reflektovať vzniknuté situácie.

3. Ako si premyslieť a realizovať multikultúrnu výchovu?

Cieľom školskej výchovy má byť rozvoj kompetencií žiakov na ďalšie vzdelávanie a ich dobrý život. Aj multikultúrna výchova sa zaraďuje k tým podnetom, ktoré škola môže využiť na tento cieľ. Aby si učiteľ či učiteľka mohli stanoviť ciele MKV v rámci svojho predmetu, musia niečo vedieť o oblastiach, v ktorých sa ciele výučby stanovujú. V nasledujúcej časti predstavíme všeobecné **ciele MKV** a upozorníme na prístup k formulovaniu cieľov výučby v oblasti kognitívnej, afektívnej a psychomotorickej. Prečo začíname cieľmi? Jasnosť cieľov napomáha tomu, aby ste si správne zvolili pre vašu triedu vhodnú organizačnú formu výučby, vybrali **účinné metódy** a premysleli spôsoby, **stratégiu výchovy**, ako podporovať rozvoj jednotlivých žiakov, ako aj súdržnosti triedy, s ktorou pracujete. O vašej práci môžete po istom čase povedať, že ju niečo charakterizuje. Sú to práve tie činnosti, ktoré musíte urobiť v príprave a pri realizácii výučby, aby ste boli spokojní vy aj vaši žiaci. Každý učiteľ má svoje **zásady**, ktoré „nezradí“ ani pri multikultúrnej výchove. V závere druhej časti formulujeme zásady, ktoré sú zvlášť dôležité pre výchovu k spolužitiu sociokultúrnej odlišných skupín a jedincov.

3.1. Ciele multikultúrnej výchovy pre školu/školské predmety

Všeobecným cieľom MKV je podpora a upevňovanie vzájomných vzťahov medzi sociokultúrnymi skupinami v spoločnosti tým, že sprostredkujeme žiakom poznanie vlastného kultúrneho zakotvenia aj porozumenie iným kultúram, vedíme ich k porozumeniu narastajúcej kultúrnej rozmanitosti a k schopnosti vedieť ju nielen pasívne prijať, ale aj komunikovať a spolupracovať s príslušníkmi iných kultúr a zlepšovať tým aj vzťahy medzi majoritou a minoritami v spoločnosti. Cieľom MKV rozvíja u žiakov vnímanie a hodnotenie rôznych, kultúrne podmienených spôsobov života a v rovine postojov a hodnôt pestuje u žiakov rešpekt, toleranciu, solidaritu a zmysel pre spravodlivosť.

V snahe vystihnúť špecifikum MKV v školskej výchove odporúčame venovať pozornosť formulácii cieľov tak, ako ich naformulovali autori príručky *Interkultúrna vzdelávanie - príručka nejen pro SŠ pedagogy*. Svojou komplexnosťou smerujú až ku kompetenciám potrebným pre život v kultúrnej pluralitnej spoločnosti, aby boli žiaci schopní konať na základe:

1. **poznatok/informácií** o rôznych etnických a kultúrnych skupinách, predovšetkým o tých, s ktorými sa delia o svoj životný priestor;
2. **schopnosti/zručnosti** orientovať sa v kultúrnej pluralitnom svete a využívať interkultúrne kontakty a dialóg na obohatenie seba aj iných;
3. **postojov/hodnôt** tolerancie, rešpektu a otvorenosti k odlišným skupinám a životným formám vrátane vedomia potrebnosti osobnej angažovanosti.

3.1.1. Všeobecné ciele MKV pre školy

Vaše konkrétne ciele si stanovíte podľa stupňa školy, na ktorom učíte, a podľa možností predmetu, ktorý učíte.

V oblasti vedomostí a schopností MKV učí žiakov:

- poznávať rôzne etnické a kultúrne skupiny, ktoré žijú na Slovensku a v Európe (aj v širšom svete, podľa záujmu žiakov);
- rozumieť a charakterizovať základné pojmy multikulturalizmu – kultúra, kultúrna pluralita, etnikum, národnosť, identita, diskriminácia, xenofóbia, rasizmus, extrémizmus;
- poznávať dokumenty v oblasti ľudských práv a ďalšie, ktoré legislatívne zakotvujú práva a slobody etnických skupín na Slovensku a v EÚ, vedieť, čo je majorita a minorita a mať informácie o postavení menších na Slovensku;
- poznať zákonné možnosti, ako vyjadriť vlastný názor v oblasti multikulturalizmu;
- poznať symboly národnej identity, poznať zásady ich používania a význam používania symbolov rôznych sociokultúrnych skupín;
- schopnosť rozpoznať prejavy a dopady rasovej neznášanlivosti a poznať možnosti prevencie vzniku xenofóbie, extrémizmu;
- rozpoznať a tolerovať odlišnosti iných etnických, náboženských a sociálnych skupín;
- poznať viaceré príčiny (sociálne, politické, ekonomické, historické) imigrácie, orientovať sa v tom, kto je azylant, utečenec;
- vedieť, ktoré inštitúcie a organizácie možno žiadať o pomoc pri riešení problémov multikultúrneho charakteru a poznať organizácie na podporu multikulturality – UNICEF, Amnesty International a ďalšie.

Oblasť zručností a postojov:

- komunikovať a žiť s príslušníkmi iných sociokultúrnych skupín, vedieť o svojich právach, rešpektovať práva iných (pozitívna asertivita);
- chápať, že všetci ľudia majú právo spoločne žiť a spolupracovať;
- uvedomovať si a vedieť prejavovať vlastnú identitu (kto som), vedieť o vlastnom kultúrnom zázemí (odkiaľ prichádzam);
- ovplyvňovať hodnotový systém s dosahom aj na zmeny správania žiakov, tým, že ich učí, ako ovplyvňujú predsudky a stereotypy vzťahy majority a minorít aj k cudzincom.

Na spolužitie s príslušníkmi iných kultúrnych a sociálnych skupín potrebujeme rozvinuté osobnostné a sociálne schopnosti/kompetencie – preto komunikácia, spolupráca, schopnosť orientovať sa, pýtať sa, počúvať, hodnotiť a niesť zodpovednosť a spolupracovať sú v cieľoch MKV v rovnakom pomere ako poznatky o iných kultúrach. Vyjadrujeme presvedčenie, že každý učiteľ, ktorý sa vo svojich predmetoch venuje rozvoju sociálnych kompetencií žiakov, čiastočne realizuje ciele MKV.

3.1.2. Oblasti cieľov multikultúrnej výchovy

Ciele MKV sme sformulovali tak, že nestanovujú len témy (obsahy), tie zostávajú na konkrétnom učiteľovi (podľa možností predmetu, záujmu o témy, problémov triedy, okolia). Opis cieľa pre konkrétnu skupinu žiakov by mal potom obsahovať aj činnosti (počúvanie výkladu, diskusia, práca s textom a pod.), cez ktoré si žiaci osvojujú obsahy a formulovať požiadavky na úroveň osvojenia si učiva (zapamätanie, aplikácia a pod.). Potom môžeme hovoriť o viacerých úrovniach cieľov a klasifikovať ich (taxonómie) podľa psychických procesov, kde sa výsledky učenia prejavujú. Aj pri MKV si stanovujeme ciele v **oblasti kognitívneho rozvoja** žiakov (poznávací procesy – vedomosti, intelektové schopnosti); dôslednej-

šie než v iných oblastiach aj v **afektívnej oblasti** (citové, vôľové schopnosti a postoje, a cez stratégiu výchovy KEMSAK aj motivácia a socializácia); a v **oblasti psychomotorického rozvoja** (zmyslových, pohybových schopností a zručností, motorických návykov).

Kognitívna oblasť

Kognitívnu oblasť – poznatky a intelektuálne schopnosti, napríklad tvorivé alebo kritické myslenie, dokážeme ako učители aj v interkultúrnom vzdelávaní rozvíjať u svojich žiakov s najväčšou istotou. Pri formulovaní cieľov MKV a plánovaní jednotlivých hodín a aktivít nám pomáhajú taxonómie poznávacích schopností, tzv. rebríčky, aby sme vedeli napláňovať také činnosti, ktoré umožnia žiakom nielen zapamätať si fakty, ale vidieť ich v súvislostiach, analyzovať ich či hodnotiť. Najznámejšie taxonómie vytvorili Bloom, Sanders, Niemierko.

Pri výchove tolerantného človeka, ktorý je schopný žiť s odlišnými jedincami a dokáže rešpektovať, prijať aj oceňovať ich odlišnosť, musíme nielen rozumieť procesom, ktoré sa v našom sociálnom a morálnom rozvoji odohrávajú, ale vedieť ich aj ovplyvňovať. Nemáme na mysli len zákonitosti morálneho a sociálneho vývinu, ako o nich píše Piaget, Kohlberg, Erikson a iné authority, ale nás, učiteľov MKV, viac zaujímajú spôsoby či metódy ovplyvňovania afektívnej (nonkognitívnej) sféry osobnostného rozvoja tých, ktorých chceme aj prostredníctvom MKV podnietiť k zamysleniu, k dobrovoľnej spolupráci alebo k zvnútorňovaniu určitých postojov k sebe aj k iným ľuďom. Možno aj k takým, ktorí sú pre žiakov neprijateľní alebo ich nezaujímajú život a problémy. V triedach, kde máme žiakov z rôznych kultúrnych a sociálnych prostredí, si práve táto rovina nášho pôsobenia zaslúži citlivosť, pozornosť a kontrolu.

Afektívna oblasť

Napriek všetkým výhradám k „zákonitostiam“ sociálneho a morálneho vývinu, **taxonómie** nám ponúkajú predstavu, ako **postupovať** v multikultúrnej výchove pri ovplyvňovaní žiakov od ich *nezájmu*, odporu k téme či problému až k vytvoreniu *citlivosti* na problém, k *citovej odpovedi*, *hodnoteniu* a k vytváraniu *vlastných hodnôt*, ktoré si *zvnútorňujú* a stávajú sa súčasťou ich životného štýlu. Keďže ide o hierarchickú postupnosť, platí, že nemôžeme dosiahnuť vyššiu úroveň, kým sme neprešli tými predchádzajúcimi!

> Podnet na aktivitu:

Ako **príklad** na vymedzenie cieľov v **afektívnej (nonkognitívnej) oblasti** uvedieme formuláciu cieľov multikultúrnej výchovy v jednotlivých úrovniach.

Všeobecný cieľ výchovného pôsobenia v priebehu školského roka máme sformulovaný takto: **podporiť u žiakov pozitívny vzťah k súčasným či potenciálnym rómskym spolužiakom**. Podľa konkrétnej situácie v triede, vašich skúseností, schopností a podpory okolia pre váš cieľ, *zvážte*, v ktorej úrovni cieľov môžete začať svoje pôsobenie.

1. Prijímať (vnímavosť) znamená: uvedenie, ochota prijímať, usmernená výberová pozornosť.

► **Cieľ:** žiak si vypočuje krátky výklad o histórii Rómov na Slovensku, je ochotný prečítať si text z knihy.

2. Reagovať znamená: súhlas na reagovanie, ochota reagovať, uspokojenie z reagovania.

► **Cieľ:** žiak sa dobrovoľne zúčastní stretnutia s predstaviteľom rómskej komunity, ktorý žiakom priblíži spôsob života tradičnej a súčasnej rómskej rodiny.

3. Oceňovať hodnotu znamená: akceptovať hodnotu, preferovať hodnotu, nadobudnúť presvedčenie o hodnote.

► **Cieľ:** žiak verí, že je dôležité poznať rodinný život svojich rómskych spolužiakov, je ochotný spolupracovať s nimi na spoločnom projekte, vie ich oceniť alebo im ponúknuť pomoc pri učení.

4. Integrovať hodnotu znamená: spracovať a uvedomiť si získané skúsenosti, zovšeobecniť ich a začleniť do vlastného systému hodnôt.

► **Cieľ:** cez skúsenosť, štúdium je žiak schopný obhájiť výrok: „bez ohľadu na svoj pôvod, každý človek má svoju hodnotu“, neuspokojí sa len s deklarováním hodnoty, rozmýšľa o dôsledkoch a hraniciach možnosti prijať názor, presvedčenie o rovnosti a vzájomnom obohacovaní.

5. Integrovať hodnotu/zvnútorňiť do charakterovej štruktúry osobnosti znamená: nová hodnota sa stáva súčasťou názoru na spoločný svet, človek koná na základe presvedčenia, slová sú v súlade s činmi.

► **Cieľ:** žiak prijíma zodpovednosť a vie presvedčiť iných o spoluzodpovednosti za utváranie dobrých vzťahov s rómskymi spolužiakmi, vyberá si pre prácu v skupine, dvojici partnera podľa schopností, nie podľa príslušnosti k sociokultúrnej skupine.

Psychomotorická oblasť

Rozvíjaniu psychomotorickej oblasti sa doteraz nevenuje (ani) v multikultúrnej výchove dostatočná pozornosť. Práve schopnosti a zručnosti v oblasti ovládania tela, jeho „kondícia“ je:

– predpokladom na komplexné zvládnutie učenia sa.

Plynulý rozvoj zmyslovo-pohybových schopností prostredníctvom rôznych aktivít uľahčuje späť rozvíjať kognitívnu a afektívnu oblasť. Časť našich žiakov patrí medzi kinestetické/pohybové typy učiacich sa. Pre nich je telo nielen bránou, prostredníctvom ktorej prichádzajú informácie, ale aj spôsobom sebvýjadrenia (pantomíma, dramatizácia) a predstavuje schopnosť riešiť problémy.

– dôležitá pre život v sociokultúrnej rozmanitej spoločnosti.

Tvorí významnú súčasť interkultúrnej komunikácie a zakladá možnosť úspešnej spolupráce, napríklad pri stretnutí s predstaviteľmi východných kultúr z Vietnamu, Kórey, Japonska a iných krajín musíme vnímať iné pravidlá na udržiavanie odstupov pri komunikácii, vhodnosť dotykov, spôsob pozdravu (džhanie tela), udržiavanie očného kontaktu a podobne.

Taxonómia cieľov v psychomotorickej oblasti podľa M. Simpsona znamená znovu postupnosť. Prechody do ďalších (vyšších) etáp, stupňov sú u žiakov rôzne, neprebíhajú rovnako rýchlo u jednotlivých žiakov. Časový interval reakcie na podnety nemôžeme ohraničiť dĺžkou nášho pôsobenia, lebo konkrétna reakcia žiaka závisí od mnohých faktorov. Ak je žiak z rodiny, ktorá v ňom upevňuje predsudky voči niektorým národnostiam či rasám, jeho presvedčenie môže pozmeniť len vlastná silná skúsenosť, priatelia alebo účinne poskytnutá informácia na vyučovaní.

Tabuľka „Porovnanie vzdelávacích cieľov vo všetkých sledovaných oblastiach“ modeluje interakcie medzi kognitívnu, afektívnu a psychomotorickou oblasťou rozvoja, ukazuje na vzájomné ovplyvňovanie úrovne poznávania a utvárania vzťahu k téme či problému a na jej zvládnutie na psychofyzickej úrovni.

Kognitívna oblasť B. Bloom a kol.	Afektívna oblasť D. B. Kratwohl a kol.	Psychomotorická oblasť M. Simpson
hodnotiace posúdenie	zvnútorňovanie, začlenenie do charakteru	tvorivá činnosť
▲ syntéza	▲ organizovanie, systematizovanie	▲ komplexná automatizácia činností
▲ analýza	▲ uznanie, oceňovanie	▲ mechanické činnosti
▲ aplikácia	▲ reakcia na podnet	▲ napodobňovanie činností
▲ pochopenie (porozumenie)	▲ vnímanie podnetov	▲ pripravenosť na činnosti
▲ zapamätávanie informácií		▲ vnímanie činnosti, zmyslová činnosť

Porovnanie vzdelávacích cieľov vo všetkých sledovaných oblastiach

> Podnet na aktivitu:

Skúste na konkrétnom príklade z vašej učiteľskej praxe alebo osobnej skúsenosti:

a) nájsť aspoň dva argumenty v prospech predstavy o súlade jednotlivých oblastí (čím viac viem o probléme, tým skôr si vytvorím k jeho riešeniu dobrý vzťah, prijmem ho, ocením a zvládnem na psychomotorickej úrovni)

1.

2.

b) ak ste skeptickí a viete, že niekedy ani informácie nezmenia postoj jednotlivca, napríklad k predstaviteľom inej rasy či etnika, premyslite si na základe informácií o rozvoji afektívnej oblasti, ako by ste reagovali v diskusii s kolegom, ktorý je „kognitívnym optimistom“ (keď viem, mám informácie, tak aj pochopím a súhlasím);

c) spomeňte si na situáciu na vyučovaní, keď žiak odmietal prijať informáciu, navrhované riešenie problému, alebo splnil úlohu len formálne a ponechal si svoj pôvodný postoj. Aká bola jeho osobná počiatočná úroveň vzťahu k preberanému problému?

Poznámka: Informácie o spôsobe učenia a účinnosti metód prehľbíme v nasledujúcich častiach, teraz odpovedajte na otázky vo vzťahu k cieľom MKV a k úrovniam ich stanovovania.

3.2. Učenie sa (aj) multikultúrnou výchovou

Ako sa učíme? Čo ovplyvňuje záujem žiakov o niektoré témy, čo sa deje v mysli žiakov, aké podmienky a osobnostné predpoklady ovplyvňujú učenie sa novým poznatkom a zručnostiam aj pre život v komplikovanom svete, kde treba riešiť problémy, kriticky hodnotiť nielen okolie, ale aj seba samých a robiť rozhodnutia až po zvážení rôznych možností?

Multikultúrna výchova je príležitosťou na také učenie sa novým poznatkom, zručnostiam a postojom potrebným pre kontakt s ľuďmi z iných sociokultúrnych skupín, ktoré môže ovplyvniť ich budúce správanie v zmysle cieľov MKV.

V tejto časti nájdete viaceré odpovede na otázku, akí sú naši žiaci a ako sa líšia v tom, čo nazývame štýl učenia. Učenie, ako pedagogická a psychologická kategória, patrí do oblasti, v ktorej by sme práve my učelia mali byť špecialisti. Interaktívna výučba, aktívne sociálne učenie aj postupy pedagogického sociálneho konštruktivizmu považujeme za najvhodnejšie prístupy na dosahovanie cieľov multikultúrnej výchovy, preto vám ich priblížime podrobnejšie.

Porovnajme ich s tým, čo viete, čo máte vyskúšané a čomu veríte, a premyslite si podnety z ďalšieho textu príručky, aby ste našli vlastnú odpoveď na otázku: Aký je najlepší/najúčinnejší spôsob učenia a učenia sa pre multikultúrnu výchovu?

3.2.1. Čo vieme o našich žiakoch?

Vieme, že naši žiaci si v pomyselnom „batochu“ nesú od detstva určité predpoklady (fyzické, psychické, mentálne), poznatky, rôzne záujmy aj skúsenosti, ktoré získali aj pri stretnutiach s odlišnými ľuďmi.

Pre účinnú multikultúrnu výchovu je zvlášť dôležité uvedomovať si vplyv sociokultúrneho prostredia, v ktorom naši žiaci žijú. V žiakovi sa stretávajú často rozdielne požiadavky kultúry školy a kultúry vlastnej rodiny. Škola, ako upozorňujú sociológovia, reprodukuje hodnoty, postoje aj jazyk strednej vrstvy. Žiaci prichádzajú do školy z prostredia, v ktorom sa napríklad nehovorí úradným jazykom, a slovenčina nemusí byť ich materinským jazykom.

Okrem osobnostných a intelektových predpokladov musíme rátať s tým, že naši žiaci – od ktorých chceme rovnaké výkony a hodnotíme ich podľa rovnakých kritérií – sú rozdielni aj v tom, aké majú:

- **predchádzajúce skúsenosti** (nestretli sa s človekom inej rasy; majú zlé skúsenosti s predstaviteľmi určitého etnika...);
- aké **postoje a schopnosti** si prinášajú z domu (v rodine sa viac cení konformnosť alebo samostatné uvažovanie...);
- aké majú **záujmy** (motiváciou na poznávanie iných môže byť záujem žiaka o šport, hudbu, literatúru, filmy a pod.) a potreby (učebné, fyzické, psychické a pod);
- z akých **kultúr pochádzajú** ich rodiny (jazyk, spôsob, ako a kedy deti hovoria, s kým sa stretávajú a kamaráti, ktoré hodnoty si vážia a ktoré nie, aké je usporiadanie a vzťahy v ich rodine, akú hudbu počúvajú, aké knihy čítajú, akým jazykom sa doma hovorí, ako sa obliekajú, aké majú životné plány)

Našou úlohou v multikultúrnej výchove je pomôcť žiakom:

- stavať na tých predpokladoch, ktoré majú rozvinuté;
- v procese učenia im pomôcť nájsť vzťahy medzi novými a starými informáciami, aby našli v predkladaných skúsenostiach zmysel a význam;
- nové poznatky a skúsenosti uviesť do súvislosti s tým, čo už poznajú;
- reflektovať a komunikovať prejavy a dôsledky ich nerovnakej sociokultúrnej príslušnosti;
- pomôcť im, aby si osvojili také životné zručnosti, ktoré im pomôžu zvládať a riešiť konfliktné situácie.

Spôsobov, ako zistiť doterajšie poznatky a zručnosti žiakov, ich potreby a záujmy, atmosféru v triede, je veľa. Na doplnenie a rozšírenie vedomostí odporúčame prehľadnú a podnetnú knihu o pedagogickej diagnostike *Akí sú moji žiaci?*, ktorej autorom je P. Gavora. Veríme, že využivate všetky aktivity v škole na spoznanie žiakov podľa toho, aký význam im pripisujete a koľko času môžete tejto činnosti venovať.

Pri vyučovaní sa postupuje tak, že prvé kroky/činnosti patria zisťovaniu „stavu“ naladenosti na vyučovanie, úrovne zvládnutia úloh z predchádzajúcej hodiny či záujmu o novú tému. Ak sa venujete dotazníkovému zisťovaniu, napríklad chcete vedieť, aký štýl učenia majú vaši žiaci (pozri časť 3.3 - stratégie výchovy), využite túto aktivitu aj na rozvoj sebapoznania žiakov, oboznámte ich s výsledkami a diskutujte o nich.

> Podnet na aktivitu:

Učiteľia „diagnostikujú“ vedome aj nevedome („automaticky“) činnosť a vzťahy žiakov počas celej hodiny. Doplňte spôsoby, ktorými diagnostikujete správanie a výkony žiakov:

- písomné práce formou tzv. voľného písania (v súvislosti so stratégiou EUR existuje viaceré podnetov);
- kreslenie alebo doplnenie nedokončených viet „Rád počúvam hudbu...“, „Keby som mohol, pozval by som medzi nás...“, „Naniektorých spolužiakoch mivadí, že/keď...“, „Najradšej by som žil...“;
- asociácie zverejnené slovné alebo písomne: „Čo si predstavujete, keď počujete slovo“, „Akú farbu, vôňu, tvar má/majú (pocity, ktoré sa spájajú so zážitkom“... a podobne.
- Ďalšie možnosti:

Po vyhodnotení informácií o prejavoch a „úrovni“ poznatkov, schopností a postojov žiakov si s väčšou istotou naplánujete ciele hodín s témami, ktoré súvisia s multikultúrnou problematikou. Okrem ďalších odlišností, ktoré si určite doplníte do zoznamu sami, upriamime vašu pozornosť na výsledky výskumov, v ktorých vedci skúmajú, ako pracuje naša myseľ. Žiaci sa odlišujú aj podľa spôsobu, ako sa najlepšie učia, aký majú individuálny učebný štýl. Z viacerých škôl, teórií, sme vybrali dobre opísateľný model rozdielov v štýle učenia, ktorý sa viaže na skúsenostné teórie učenia. Kombináciou spôsobu vnímania a usporiadania získaných informácií sa vytvárajú štyri odlišné spôsoby učenia sa, ktoré opíšeme v súvislosti so skúsenostným učením (Gregorc, McCartyová, Kolb).

Učebný štýl opisuje, ako sa žiak učí:

- ako **vníma** svet a zachytáva vaše podnety na vyučovaní, ktoré zmysly mu prinášajú najviac informácií – *videné, počuté alebo kinestetické* (pohybové, priestorové) informácie;
- ako si **usporadúva** prijaté informácie, či ľahšie pracuje s konkrétnymi informáciami, ktoré mu prinášajú aktivity a experimentovanie – *konkrétne informácie*, alebo koncepcie, modely, teda *informácie v abstraktnej podobe*;
- ako si získané informácie **triedi** – či za sebou, po sekvenciách, *lineárne* alebo *nelineárne*, *holisticky (celostne)*, či robí „logické skoky“ a simultánne sa zaoberá viacerými informáciami naraz.

Pozornosť nevenujeme štýlom učenia – „pokús sa omyl“, napodobňovanie, učenie sa podľa vzoru či inštrukcií, alebo hľadaním vhodnej stratégie riadeným samoučením – nepokladáme ich za účinné v zámeroch multikultúrnej výchovy. Veľmi zasvätené vás do podrobností o štýloch učenia uvedie práca českého výskumníka, pedagóga J. Mareša.

3.2.2. Učenie sa skúsenosťou, sociálnou aktivitou a konštruovanie významov

Staviame na presvedčení, že máte informácie o teóriách učenia a stratégiách učenia a učenia sa, teda postup krokov, ktoré vám umožnia sprevádzať žiakov, aby lepšie porozumeli tomu, čo sa učia. Dôležitejšie je, ktorá z nich vám v učiteľskej praxi funguje a veríte jej výsledkom.

Osvedčeným spôsobom učenia tých učiteľov, ktorým sa podarilo ovplyvňovať žiakov k väčšej miere rešpektu a tolerancie v správaní, je zapojiť žiakov do učenia, poskytnúť im skúsenosť s rasovo, etnicky či sociokultúrne odlišnými ľuďmi. Aktívne sociálne učenie poskytuje skúsenosť. Skúsenosť má však rozličné podoby (pozri Pyramídu skúseností v tejto časti), aj rôzny vplyv na učenie. Ak sa im podarí zapojiť do „hry“ aj poznanie, žiak si môže predchádzajúci poznatok doplniť novým, alebo „starú“ skúsenosť, vedomosť zmeniť. Také učenie považujeme za veľmi účinné. Poskytujú nám ho postupy pedagogického konštruktivismu. Pozrite sa na tieto prístupy v ich krátkych opisoch a premyslite si, ako aj pomocou nich môžete byť v multikultúrnej výchove úspešní.

A) Učenie sa so zapojením a prežitím skúsenosti

V osemdesiatych rokoch ho rozpracoval A. Gregorc ako teóriu učenia aj spôsob školskej výučby. V známej knihe *Globálna výchova* (autori G. Pike, D. Selby) nájdete podrobnejší opis jednotlivých štýlov učenia sa aj s návrhmi na úlohy pre jednotlivé štýly. V tejto časti príručky ponúkame len charakteristiku typov učenia a ich dôsledky pre MKV.

Jednotlivé štýly učenia sa nie sú závislé od veku, pohlavia, viery alebo rasy a nie je žiadna súvislosť medzi štýlom učenia sa a inteligenciou.

(A. Gregorc)

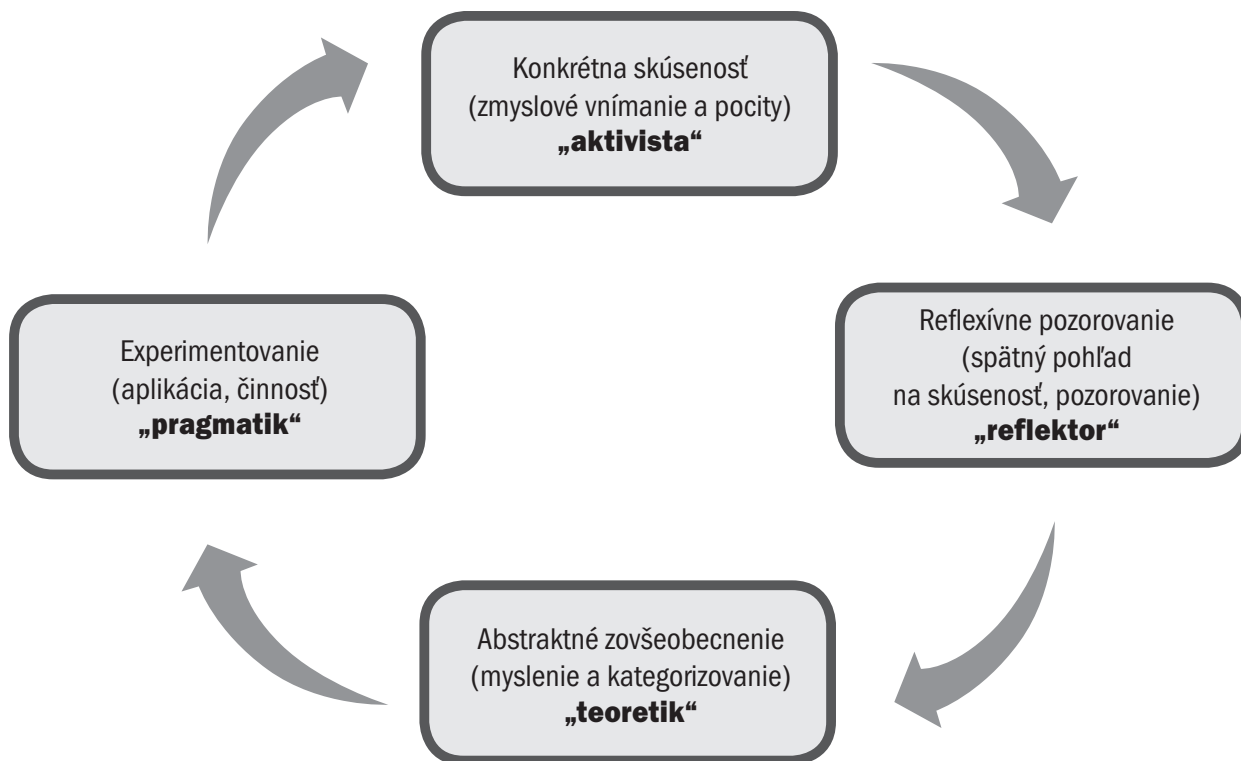
Kolbov cyklus

Efektívne učenie aj pri MKV predpokladá pamätať na cyklický proces skúsenostného učenia. Prejdite vždy cez všetky fázy učenia – od **skúsenosti, aktivity** – napríklad žiaci v skupinách riešia prípadovú štúdiu, ktorá prináša opis situácie spoluzití ľudí z rôznych kultúr (pozri Pyramídu skúseností), ktorú podrobíte **reflexii** – čo sa udialo, ako sa jednotlivci cítili, kto bol/nebol zapojený, aké úlohy mali v skupinovej práci, čo sa im podarilo a ako ste postupovali, ktoré otázky zostali nezodpovedané a pod. Po reflexii nasleduje vyvodenie záverov zo skúsenosti, teda **teoretické závery** – o téme, o procese (postup, spôsoby rozhodovania o výsledku a podobne), ktoré si vytvárajú žiaci: v tejto fáze učenia prináša učiteľ nové poznatky, ktoré doplnia a rozšíria vedomosti žiakov. Experimentovanie či otázky, úlohy na **aplikáciu** v konkrétnej situácii, môžu upozorniť učiacich sa, že aj teoretické závery sú „užitočné“, lebo pomocou nich môžeme vyriešiť problém a hľadať možnosti, ako ich využiť. Mať príležitosť experimentovať je pri učení sa nevyhnutným „ukotvením“ poznatku.

Žiaci (aj my sami) sa podľa svojho prístupu k učeniu zaraďujú do jedného zo štyroch typov. Tí, ktorí primárne získavajú informácie pomocou priamej zmyslovej skúsenosti, sú tzv. „**aktivisti**“ (žiaci, ktorí nemajú problém zapojiť sa do aktivít). Ďalej v súlade s „cyklom učenia“ sú tí žiaci (učiaci sa), ktorí radšej pozorujú a z pozorovania formulujú názory na svet (tzv. „**reflektori**“). Medzi žiakmi sú aj „**teoretici**“, ktorí si vytvárajú myšlienkové konštrukcie, myslia analyticky, sú schopní kategorizovať, porovnávať a majú radi prednášky a projekty. Pre „**pragmatikov, experimentátorov**“ ako učiacich sa je charakteristické, že radi riskujú, overujú si a hodnotia veci na základe experimentu či praktického predvedenia, ich východiskom pri učení sa je reálny svet.

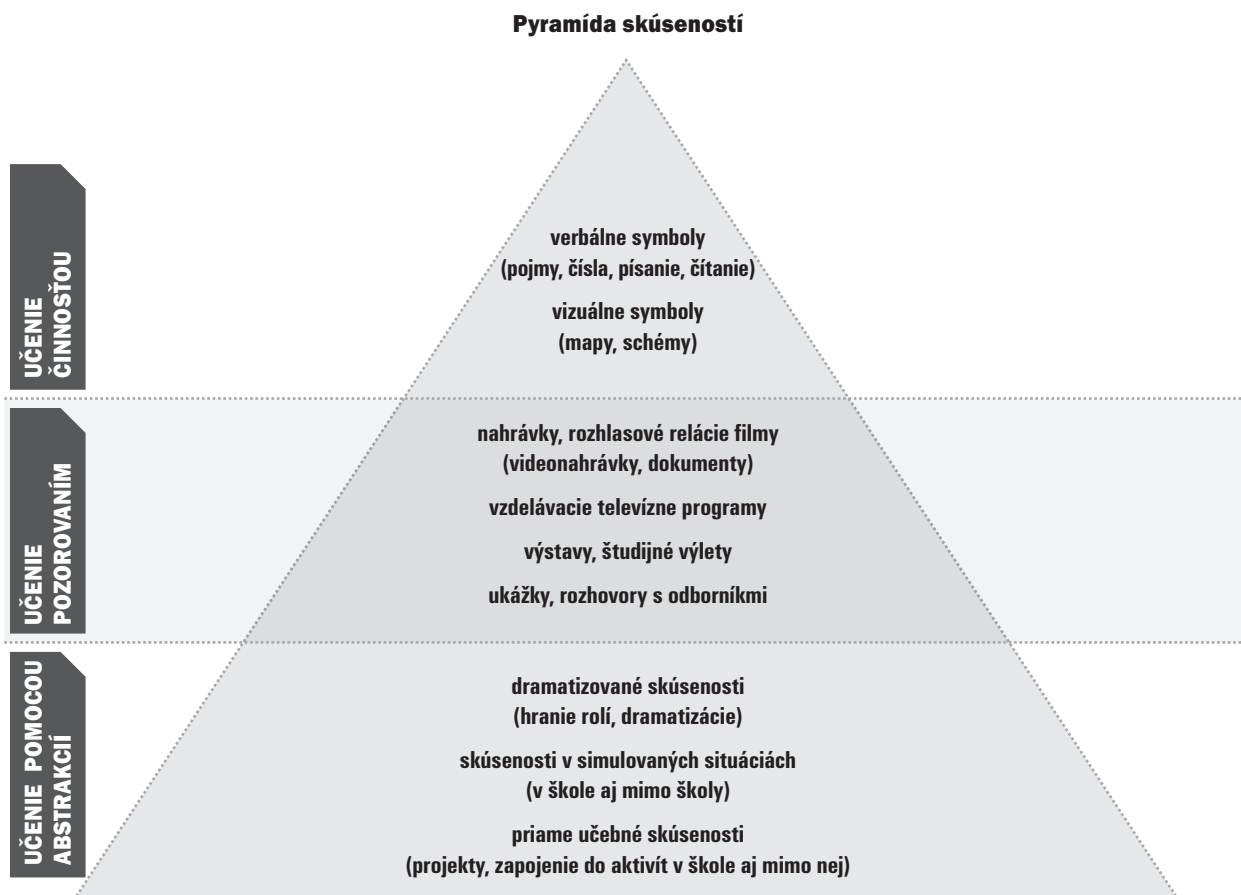
Poznať učebné preferencie žiakov, poskytnúť im možnosť prejsť celým cyklom od aktivity/skúsenosti až po aplikáciu naučeného je zárukou, že všetci žiaci v triede môžu byť úspešní – poskytnete im možnosť využiť svoj dominantný štýl učenia sa a rozvíjajú si aj ďalšie. Upozorníme ešte na najčastejšie nedostatky, ktoré sprevádzajú zážitkové učenie – učiteľ využíva ten štýl vo výučbe, ktorý má dominantný on sám, učiteľia a učiteľky venujú málo pozornosti reflexii skúsenosti. Absencia reflexie, spätného pohľadu na skúsenosť alebo len sústredenie pozornosti na prežívanie aktivity oslabuje učenie.

Kroky skúsenostného učenia (D. Kolb)

Pyramída skúseností

„Pyramída skúseností“ je dobrým podnetom (pomôckou) na to, aby sme začali presnejšie špecifikovať rôzne úrovne skúseností a nestotožňovali príležitosť na aktívne učenie len so simuláciou, dramatizáciou alebo projektmi.

Upravené podľa Pash a kol.: Od vzdelávacieho programu k vyučovacím hodinám. Praha: Portál 1998.

B) Aktívne sociálne učenie (autentické učenie)

Aktívne sociálne učenie a učenie podľa pedagogického konštruktivismu sú teórie overené vzdelávacou praxou a posilňujú predstavu o učení, podľa ktorej každý žiak reaguje na vaše podnety podľa svojich predchádzajúcich poznatkov, spracuje ich podľa preferovaného učebného štýlu a podľa skúseností, ktoré získava aj z vlastnej kultúry. Je to učenie, ktoré pomáha dosiahnuť ciele MKV a má osobnú hodnotu pre žiakov. Záujem žiakov vyvolávajú tie témy a problémy, ktoré súvisia:

- **s „výskumnými“ záujmami žiakov** – zhromažďovanie informácií napríklad o holokauste: rozhovory s pamätníkmi, ich príbuznými, zbieranie fotografií a novinových článkov, máp, analýza odporúčaných textov, audio a videozáznamov, analýza filmov – vypracovanie projektu, čítanie, písanie a prezentácia;
- **s možnosťou angažovať sa verejne, občiansky** – záchrana židovského cintorína, pamätnej dosky významného rodáka, príprava programu pre starších občanov, stretnutie so zástupcom etnika, žijúcim v regióne (spisovateľ, podnikateľ...);
- **s estetickými stvárnením problému** – výstava výtvarných prác, výstava zhromaždených materiálov k problémom spoluzitelia rôznych sociokultúrnych, etnických skupín, napísanie scenára pre bábovú hru podľa skutočnej udalosti, zdramatizovanie rozprávok, príbehov, ktoré majú pôvod v inej kultúre, návštevy múzeí, exkurzia, výlet.

Aktívne sociálne učenie dovoľuje žiakovi využiť získané poznatky zmysluplným spôsobom – umožňujú pochopiť svet okolo nás, riešiť problémy, komunikovať myšlienky. Žiaci nevyžadujú osvojenie izolovaných informácií pre ne samy, vyžadujú pomenovať problémy v reálnom svete a rozprávať sa a hľadať možnosti ich riešenia. Produkty aktívneho sociálneho učenia majú praktickú, osobnú alebo estetickú hodnotu a zahrnujú nielen zhromažďovanie faktov, ale aj ich interpretáciu a syntézu v záveroch, návrhoch na riešenie. Okrem informácií získajú žiaci priestor na vyjadrenie názoru, myšlienok, formulovanie otázok.

Prezentácia výsledkov práce (výstava, projekt, nástenka, výskum, petícia a ďalšie) jednotlivcov alebo skupiny či celej triedy pred skutočným publikom – triedou, inými triedami v škole, pred rodičmi, pozvanými zástupcami obce, rôznych etnických, sociálnych, národnostných, záujmových či náboženských skupín – vyžaduje učiť sa prezentovať, zdôvodňovať a komunikovať spôsobom, ktorý rešpektuje dôstojnosť iných, ich kultúry, názorov a štýlu života. Na Slovensku máme skúsenosti s projektovým vyučovaním a viaceré školy sa zapojili do projektu *Občan*, ktorý sa rešpektovaním zásad aktívneho sociálneho učenia stáva súčasťou výchovy k občianstvu.

> Podnet na zamyslenie:

Predstavte si svoju triedu a tému, ktorá by sa mohla stať reálnym problémom pre žiakov, súvisí s vašim vyučovacím predmetom a je zároveň multikultúrne orientovaná. Napríklad v dejepise alebo občianskej výchove téma holokaustu, v zemepise a prírodopise ochrana životného prostredia a ďalšie. Ako budete postupovať, aby ste využili princípy aktívneho sociálneho učenia? Napíšte si aspoň tri kroky, ktoré urobíte, a pomenujte činnosti, ktoré urobíte vy a vaši žiaci.

Porovnajte svoj návrh s kolegom či kolegyňou alebo s charakteristikami skúsenostného, osobne významného (autentického) učenia. Tabuľku môžete ako cvičenie zadať aj študentom. Dostanete tak spätnú väzbu, z ktorej budete vedieť vyčítať, na čo si študenti trúfajú a ako v triede vnímajú vašu rolu.

Téma/problém:		
Krok	Žiaci/činnosť	Aktivita učiteľa
1		
2		
3		
4		

C) Pedagogický sociálny konštruktivizmus

V sociálnych vedách, ale aj v didaktike od osemdesiatych rokov 20. storočia patrí konštruktivizmus medzi najvýznamnejšie prúdy. Opíšeme jeho dve podoby, ktoré sa v poslednom desaťročí stretávajú vo vyučovacej praxi aj v pedagogickom myslení a ovplyvnili aj MKV.

Jedným prúdom je *kognitívny konštruktivizmus* – ten v postupoch učenia (vyučovania) realizuje kroky, ktoré sú v súlade s predpokladom, že poznávame, čiže naše poznatky znovu konštruujeme a tie, ktoré máme a nie sú v súlade s vedeckým poznaním, rekonštruujeme. Žiaci si spájajú informácie, ktoré prichádzajú zvonku (od učiteľa, z textu, médií) do zmysluplných štruktúr a robia s nimi mentálne operácie, ktoré sú na úrovni ich kognitívneho vývinu (Piaget). Myšlienku, že svoje poznanie konštruujeme v interakciách s inými ľuďmi a vždy sme zaradení do určitého kultúrneho rámca, priniesol druhý prúd – *sociálny konštruktivizmus*. Spojenie obidvoch teórií v didaktickej praxi vedie k presadzovaniu kooperatívneho učenia, riešenia problémov zo života, k postupom, ktoré pomáhajú rozvíjať tvorivé a kritické myslenie.

Pre MKV je tento spôsob učenia prínosný, preto aj v časti o metódach predstavujeme jednotlivé kroky trojfázového **modelu učenia EUR: Evokácia – Uvedomenie si významu – Reflexia** a viaceré metódy, ktorými ich môžete realizovať.

3.3. Stratégie výchovy v multikultúrnej výchove

Naše predstavy o procese a cieľoch výučby a učenia sa, o spôsobe osvojovania si nových poznatkov a schopností, ale aj o tom, ako ovplyvniť procesy, ktoré umožňujú rozvoj celej osobnosti žiaka v oblasti prežívania, postojov a správania, významne ovplyvňujú aj **voľbu stratégie**, pomocou ktorej chceme naplniť ciele MKV.

Multikultúrna výchova má v konečnom dôsledku viesť aj k takým zmenám u žiakov, aby sa stávali autentickými, vnútorne integrovanými a socializovanými osobnosťami. Zvolená stratégia nám pomáha plánovať, čo reálne môžeme spolu so žiakmi dosiahnuť v predmete, ktorý učíme, akými metódami vieme zrealizovať tému a k akým zmenám v osobnosti žiakov a žiačok má výučba takýchto tém smerovať.

Cez stratégie výchovy, ktoré považujeme za primerané pre MKV, máme možnosť ovplyvniť dosahovanie cieľov výchovy, ktoré sme nazvali kompetenciami. Kompetencie sú komplexné spôsobilosti, ktorými žiaci demonštrujú kvalitu získaného vzdelania v poznávacích a praktických multikultúrnych situáciách – pri poznávaní, hodnotení a zvládaní stretnutí s príslušníkmi iných kultúr. Výstižnejšie označenie týchto kompetencií je pojem *životné zručnosti*. Na Slovensku je proces ich rozvoja u žiakov známy z modelu Integrovaného tematického vyučovania a v súčasnosti ho rozvíja Nadácia pre deti Slovenska.

Ďalší spôsob, ako dosiahnuť nonkognitívne ciele školskej multikultúrnej výchovy, pomenoval v knihe *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti žiaka* M. Zelina. Učiteľskej verejnosti je známy a stal sa súčasťou Národného vzdelávacieho programu na najbližších 15 – 20 rokov. Zelinova stratégia výchovy sa uvádza pod skratkou KEMSAK a súvisí so zámerným pôsobením školy pri utváraní podmienok, ktoré ovplyvňujú prežívanie, motiváciu, hodnoty, spolužitie s inými, ale aj tvorivé riešenie situácií vo svete (aj školskom svete). V oblasti multikultúrnej výchovy zdôrazňujeme potrebu dodržiavať pri výchovnom pôsobení stanovené zásady a vytvoriť:

- tvorivú, neohrožujúcu atmosféru,
- využívať interaktívny spôsob výučby, hlavne kooperatívne vyučovanie,
- podporovať individuálny rozvoj žiakov,
- a ďalšie zásady (kapitola 3.4).

Stratégia výchovy KEMSAK

(začiatočné písmená základných nonkognitívnych funkcií)

KEMSAK uvádzame ako významný podnet práve pre multikultúrnú výchovu. Takto zameraný proces výchovy je predpokladom na rozvoj osobnosti žiaka, ktorý preberá zodpovednosť za svoje konanie, rešpektuje pravidlá občianskej spoločnosti, je schopný prispieť k dobrej komunikácii a k spolužitiu ľudí z rôznych sociokultúrnych skupín na lokálnej i globálnej úrovni.

Kognitivizácia – metódy, ako žiaka učiť poznávať, riešiť problémy, pracovať s informáciami, rozvíjať a riadiť myšlienkové procesy, metódy podpory kritického myslenia, ktoré vyžaduje život v spoločnosti s kultúrne rozmanitými a nejednoznačnými ponukami.

Emocionalizácia – metódy, spôsoby práce so žiakmi, ktorými rozvíjame emocionalitu, zdokonaľujeme ich citové kvality, pozitívny vzťah k sebe, k iným ľuďom, k práci, k svetu. Reflektované zážitkové učenie nám pomáha zamerať pozornosť žiaka na prežívanie, vzťah žiaka k tomu, čo sa učí, aj s kým sa učí a čo pri tom prežíva. Rozvíjame tým aj jeho emocionálnu inteligenciu.

Motivácia – spôsoby, ako motivujeme študentov, udržujeme ich záujem o témy, problémy MKV – učenie sa s inými a od iných – komunikácia, riešenie problémov. Skúsenostné učenie zabezpečuje osobnú motiváciu učiaceho sa, ak využívame vzťahové rámce, motivovanie činnosťami, ktoré sú primerané jeho spôsobu učenia (Kolbov cyklus učenia, Gardnerova teória viacerých typov inteligencie a pod.), aby mohol byť úspešný, aby jeho potreby a záujmy, ale aj celý hodnotový systém jeho osobnosti smeroval k vytvoreniu potreby celoživotného sebarozvoja, využívanie spolupráce s inými na sebarozvoj a schopnosť riešiť problémy.

Socializácia – usmernená školská socializácia metódami aktívneho sociálneho učenia posilňuje schopnosti a zručnosti žiakov efektívne komunikovať, spolupracovať s inými, pomáhať si navzájom, ale aj hľadať vlastnú cestu k spokojnosti založenej na dobrých vzťahoch k iným, k sebe samému a k svetu. Požiadavka socializácie je súčasťou tých programov sociálneho učenia, ktoré využívajú kooperatívne vyučovanie, oceňujú prejavy životných zručností a ponúkajú program prosociálnej výchovy, všetky (hoci nie témami, ale metódami) realizujú ciele MKV.

Axiologizácia/Autoregulácia – hodnoty, postoje sú východiskom aj cieľom MKV (kde som, čomu verím, čo chcem, kto sú tí iní a pod.). Hodnotová výchova využíva metódy, ktoré žiakov nasmerujú od sebareflexie k sebahodnoteniu, k uvedomeniu si svojich osobných cieľov, zmyslu ich bytia, k predstavám o osobnom šťastí a v rámci MKV ich vybavuje aj nástrojmi na pozorovanie prejavov postojov a hodnôt u predstaviteľov iných kultúr. Sebaovládanie smeruje vnútornú energiu žiaka k sebaovládaniu pudov, emócií, túžob k dosahovaniu cieľov a k autoregulácii, čo autor tejto stratégie výchovy považuje za nasmerovanie životnej energie k personálnym hodnotám, o ktoré sa usilujeme aj v MKV – vytrvalosť, tolerancia, rešpektovanie seba aj iných, potreba žiť s inými v mieri, vzájomná pomoc a pod.

Kreativizácia – objavovanie nových, netradičných spôsobov, možností spolužitia s odlišnými ľuďmi, riešenia problémov. Metódy podpory tvorivosti v MKV sú zamerané na posilňovanie otvorenosti, hľadanie ciest, ako zdokonaľiť, zlepšovať náš spoločný svet.

> Podnet na aktivitu:

KEMSAK sa stane „povinným čítaním“, keď si za jednotlivými oblasťami – psychickými funkciami nevieme predstaviť, ako v plánovaní a príprave hodiny štruktúrovať činnosti a hľadať konkrétne aktivity, ktorými nonkognitívne schopnosti žiakov môžeme rozvíjať. Veríme, že napriek nedostatku informácií, metodík a tréningov porozmýšľate a napíšete ku každej oblasti jednu alebo dve aktivity, ktoré využívate alebo ich poznáte a môžete s nimi pracovať aj v MKV.

Poznámka: ak máte možnosť, porovnajte si svoj „zoznam“ s kolegom, kolegynou a navzájom si zoznamy doplňte.

AKTIVITY	
<i>K</i> –	
<i>E</i> –	
<i>M</i> –	
<i>S</i> –	
<i>A</i> –	
<i>K</i> –	

3.4. Všeobecné zásady multikultúrnej výchovy a postupy pri interaktívnej výučbe

Multikultúrna výchova má v školskej podobe svoje zásady, ktoré sme odvodili od skúsenostného modelu učenia. **Navrhované zásady vyplývajú z cieľov MKV** a napĺňajú *Zásadu komplexného rozvoja žiaka* v kognitívnej, afektívnej a psychomotorickej oblasti. **Zásady nie sú cieľmi, ale prostriedkami na zabezpečenie interaktívnej multikultúrnej výchovy.**

> Podnet na aktivitu:

Vieme si predstaviť, ako väčšinu učiteľov „otravuje“ otázka: Aké didaktické zásady alebo princípy uplatňujete vo svojej výučbe? Skúsme si však položiť otázku inak:

1. Čo musím urobiť (na čo by ste nechceli zabudnúť) v príprave a pri realizácii hodiny, aby v jej závere mali dobrý pocit nielen žiaci, ale aj ja? Napíšte si bez zvažovania poradia dôležitosť sedem činností (myšlienkových a praktických), ktoré robíte, alebo by ste mali robiť pre dobré učenie na vašich hodinách:

2. Keď máte „zoznam“ svojich všeobecných požiadaviek na výučbu, sformulovali ste si tak svoje zásady. Zoznamy didaktických zásad sa od seba líšia. My vám poskytujeme jeden z nich. Podčiarknite v ňom aspoň 4 zásady, ktoré aj vy považujete za dôležité a ktoré platia pre prácu s témami a problémami MKV. Zapište si ich tak, že pri ich formuláciách použijete vlastné slová.

1.

3.

2.

4.

3. Pri multikultúrnej výchove treba niektoré zásady zvlášť rešpektovať, aj keď sú všetky navzájom poprepájané. Sú to tie zásady, ktoré ste vybrali aj vy? Prečo? Odpoveď si tiež zapíšte, alebo diskutujte o nej s kolegyňou, kolegom.

Zoznam zásad a postupov pri multikultúrnej výchove:

- 1.** Výučba musí podporovať rozvoj žiaka komplexne, vo všetkých oblastiach. **(zásada komplexného rozvoja osobnosti žiaka)**
- 2.** Učenie má rozvíjať individuálne predpoklady žiaka. **(zásada primeranosti a individuálneho prístupu)**
- 3.** Predkladané teórie, poznatky prepojiť s praxou, so životom a ukázať na možnosť ich aplikácie, učiť sa činnosťou. **(zásada prepojenia teórie s praxou)**
- 4.** Výučba poskytuje nielen overené, vedecké poznatky, ale má podporovať u žiakov hľadanie a objavovanie „nových“ poznatkov vo všetkých oblastiach. **(zásada vedeckosti)**
- 5.** Vysvetliť žiakom, čo sa učia, aj k čomu ich učenie smeruje. Informovať žiakov o možnosti dosiahnuť ciele v určitej kvalite a informovať ich o dosiahnutých výsledkoch. Poskytnúť podnety na samostatnú aj skupinovú prácu. Myslieť na to, čo žiakov motivuje a aktivizuje. **(zásada uvedomelosti a aktivity)**
- 6.** Podnety na učenie poskytovať tak, aby boli zapojené všetky zmysly a myseľ žiaka mala čo „spracúvať“. **(zásada názornosti)**
- 7.** Poskytovať poznatky a rozvíjať životné zručnosti aj upevňovať hodnotové postoje je optimálne tak, že v určitej logickej postupnosti rozvíjame, rozširujeme, dopĺňujeme a upevňujeme. **(zásada sústavnosti)**
- 8.** Zabezpečiť socializáciu žiakov v zmysle rešpektu medzi pohlaviami, sociálnymi skupinami a rozličnými kultúrami. **(zásada kultúrneho kontextu)**
- 9.** Stavať na vedomostiach a predchádzajúcich zručnostiach a postojoch žiakov, neustále to zisťovať a nadväzovať na ne pri konštruovaní alebo rekonštruovaní žiakových poznatkov, zručností a postojov. **(zásada predchádzajúcich spôsobilostí)**
- 10.** Rozmanitosť učebných štýlov žiakov a úroveň osvojeného poznania a schopností spolu s rešpektom k podnetom pre všetky zmysly a pre deti z rôznych kultúr, prispôsobiť výučbu ich potrebám. **(zásada rozmanitosti)**

Hodiny, ktoré venujete multikultúrne orientovaným témam, prispôbte zásadám, ktoré rešpektujete. Z didaktického hľadiska by mali byť ukázkou prepojenia vašich cieľov, štýlu učenia, postupov pri realizácii a hodnotenia multikultúrnej výchovy vo vašich vyučovacích predmetoch. Multikultúrna výchova významne ovplyvňuje atmosféra konkrétnej školy a jej širšieho okolia. K zmene niektorých faktorov, ktoré nie sú vo vašej práci alebo okolí priaznivé pre MKV, prispeje spoločná práca na „kódexe“ tolerance či etickom kódexe pre multikultúrnu školu.

4. Metódy multikultúrnej výchovy

Táto časť príručky pre MKV vás uvedie do sveta metód vhodných (aj) pre multikultúrnu výchovu. Nemáme priestor priblížiť si všetky metódy, mnohé z nich sme však zaradili do príručky. Tie považujeme za konkretizáciu metód vhodných pre multikultúrnu výchovu. V zozname literatúry je niekoľko titulov, v ktorých sú podrobné opisy metód aj pre MKV.

> Podnet na aktivitu:

Skúste si ako energizér, alebo len na oživenie toho, čo už viete, vymenovať „na prstoch“ obidvoch rúk metódy, techniky, ktoré poznáte, používate, alebo máte s nimi osobnú skúsenosť. Ak je ich viac ako dvadsať, blahoželáme.

Vyučovacie metódy, ktoré využívame pri multikultúrnej výchove, sú vlastne spôsoby a postupy, akými dosahujeme jej výchovné a vzdelávacie ciele. V odpovedi na otázku Ako sa učíme? sme konštatovali, že žiaci sa radi zapájajú do aktivít, ktoré zodpovedajú ich spôsobu učenia. Voľba metód by mala počas jednej hodiny nielen zodpovedať cieľom, téme, konkrétnej skupine študentov (ich skúsenostiam s aktívnymi formami vyučovania, ochotou spolupracovať a pod.), ale aj skúsenostiam učiteľa s ich používaním a s realizáciou niektorých z organizačných foriem výučby (individuálna, hromadná a individualizovaná).

Príklad: Informácie o židovských sviatkoch, ktoré predstavujeme študentom pr výkrát, môžeme sprostredkovať **výkladom/prednáškou/vysvetľovaním**, ktoré podporíme názorom, **vizuálnymi symbolmi** – obrázkami, príkladmi, ukázkami predmetov, ktoré sa používajú a pod. Ďalšou možnosťou je **exkurzia** do múzea židovskej kultúry alebo **beseda** s predstaviteľom židovskej obce či odborníkom, ktorý sa problematikou zaoberá. Ak máme k dispozícii **videofilm**, pripravíme študentom vopred otázky, usmerníme ich vnímanie tak, aby sme si spoločne alebo v skupinách zapísali informácie získané zo sledovania filmu a doplnili ich chýbajúcimi informáciami.

4.1. Charakteristika a klasifikácia metód multikultúrnej výchovy

Ciele multikultúrnej výchovy sme rozvrhli do troch oblastí – vedomosti, schopnosti a zručnosti a postoje. Ak vašim cieľom na hodine (dejepisu, jazyka, etickej či náboženskej výchovy a i.) je sprostredkovať **poznatky o živote určitej skupiny ľudí** – národa, národnosti, etnika, mládežníckej subkultúry a podobne, zvolíme metódy, ktoré

nám pomôžu „odovzdať“ informáciu našim žiakom. Pre **nácvik či upevnenie zručnosti** aktívne počúvať alebo poskytnúť ocenenie sú vhodnejšie aktivity, cvičenia, hry, kde sú žiaci aktívne zapojení a na vlastnej „koži“, cez vlastnú skúsenosť sa učia (tak im pomôžeme vyhodnotiť zážitok). **Ovplyvňovať postoje** je také náročné, že okrem vhodne zvolených metód musíme rátať s tým, že prostredie a vzťahy (rodina, atmosféra v škole, triede aj medzi žiakmi navzájom a vašim vzťahom k žiakovi) môžu naše úsilie buď posilniť, alebo zmať.

Cieľom MKV zodpovedajú predovšetkým tie metódy, ktoré podporujú aktívne sociálne učenie, učenie prostredníctvom skúsenosti a rozvoj kritického a tvorivého myslenia.

Spôsob delenia metód, ktoré vám priblížime, nevybočuje z rámca zaužívaných delení, ktoré sa vyskytujú vo väčšine odbornej literatúry. V súlade s predstavami o efektívnom učení (učiteľ) a učení sa (žiak), ale aj s „povahou“ cieľov MKV uvádzame nasledujúce rozdelenie metód podľa **charakteru poznávacích činností žiakov a fáz vyučovania**.

4.1.1. Metódy vo vzťahu k poznávacím činnostiam – podľa aktivity a miery samostatnej činnosti žiakov

Interakcie, zapojenie žiakov do učenia spôsobujú, že žiak sa učí efektívnejšie – naučí sa viac, predovšetkým to, čo súvisí s jeho potrebami, záujmami. Informácie žiak získava rôznymi cestami – z textov, od učiteľa, od spolužiakov, z aktívne prežitých skúseností. Zapojenie žiakov sa pohybuje na škále od pasívneho počúvania až po samostatné/skupinové projekty. Striedanie, pestrosť metód zodpovedá cieľom MKV a robí multikultúrnu orientované témy vo vašich predmetoch pútavejšími/zaujímavejšími.

Schéma znázorňuje pomer zapojenia žiakov a aktivít učiteľa

A. Reproductívne metódy

sú tie metódy, pomocou ktorých si žiaci osvojujú hotové poznatky a činnosti a môžu ich v tej podobe aj reprodukovať – ústne, písomne, v rozhovore, riešením typových úloh, načrtnutím schém, predvedením výtvarných alebo hudobných cvičení... Učiteľ pripravuje, konštruje učebné úlohy pre činnosť žiakov a úroveň osvojenia poznatkov a činností môže byť na úrovni prvých troch stupňov Bloomovej taxonómie kognitívnych cieľov. Tieto metódy sú nezastupiteľné aj pri MKV.

Príklady metód: výklad, vysvetľovanie, opis, ilustrovanie pomocou textu, učebnej pomôcky, demonštračných pokusov, počúvaním nahrávok, videofilmy, filmy a pod. Vzhľadom na ciele multikultúrnej výchovy však treba dať väčší priestor metódam produktívnym.

B. Produktívne metódy

učenia umožňujú, aby aktivita žiakov vzrástla, prípadne aby žiaci získali nové poznatky prevažne samostatne, ako výsledok tvorivej činnosti. Napríklad metóda problémového výkladu je jednou z metód, kde pomer aktivít učiteľa a žiakov je takmer rovnaký, práca na projektoch predpokladá veľa samostatnej práce žiaka.

Príklady na produktívne metódy: problémový výklad, heuristické metódy prinášajú takú úroveň osvojenia poznatkov, ktorá umožňuje žiakovi aplikovať poznatky. Výskumná metóda, prípadové štúdie, projektová metóda súvisia s rozvojom schopnosti analyzovať, robiť syntézy a hodnotiť (vyššie úrovne taxonómie). K produktívnym metódam patria situačné a rolové hry, brainstorming, panelová diskusia a ďalšie.

Na pomenovanie činností, ktoré vykonáva učiteľ, používame aj pojem **učebné úlohy**. Sú to všetky pokyny učiteľa, ktoré dáva žiakovi na učenie sa, a súvisia s metódami, ktoré používa, s cieľom výučby aj s jednotlivými fázami vyučovania. Pri realizácii MKV nevyváža zaradenie interaktívnych metód porušenie zásad multikultúrnej výchovy činnosťami, ktoré sústreďujú ostatné aktivity len „do rúk“ učiteľa (napríklad, ak neprepojíte aktivity so životom, alebo zaraďujete len aktivity, ktoré rozvíjajú len jeden štýl učenia a podobne).

Učebné úlohy môžeme vnímať aj vo vzťahu ku kognitívnej (poznávacíj) náročnosti poznávacích operácií. Pri reproduktívnych metódach učiteľa zadávajú úlohy na reprodukciu faktov, textov, úlohy na opis, vymenovanie faktov, zisťovanie vzťahov medzi nimi, úlohy na triedenie, klasifikáciu a podobne. Pri produktívnych úlohách si učiteľ pripravuje podnety, úlohy na zložitejšie myšlienkové operácie – od vyvodzovania (indukcia), cez odvodzovanie (dedukcia) až po aplikáciu či objavovanie alebo posúdenie. Podľa typu otázok/pokynov pre žiakov je potom vhodné zostaviť aj otázky na záverečnú reflexiu.

Ak máte stanovené ciele aj v oblasti nonkognitívnej, môžu mať vami navrhnuté metódy a postupy za cieľ rozvíjať osobnosť žiaka. Príklady na metódy, ktoré sú zamerané na motiváciu, rozvoj akceptácie, hod-

notenia, emocionalizácie, socializáciu a zvýšenie potenciálu žiakov tvorivo riešiť aj situácie v multikultúrnom svete, sme naznačili pri pomenovaní efektívnej stratégie multikultúrnej výchovy.

> Podnet na aktivitu:

Každá z metód si vyžaduje určitý druh činnosti učiteľa a učebných aktivít žiakov. V časti Ako sa pripraviť na hodinu MKV? uvádzame pomôcku pre začínajúcich učiteľov. Na jednu stranu papiera si napíšte vaše aktivity (čo budete robiť počas hodiny) a vedľa nich tie aktivity, ktoré majú vykonať žiaci. Ich pomer vám ukáže, aký druh metódy ste použili a čo môžete očakávať vo vzťahu k realizácii cieľov MKV.

4.1.2. Metódy MKV z hľadiska fáz vyučovania

Na tomto mieste uvedieme spôsoby delenia fáz vyučovania podľa odpovede na otázku Ako sa učíme? Všetky spôsoby učenia, bez ohľadu na predmet, do ktorého zaradíte „témy“ MKV, majú niečo spoločné – úvod patrí motivácii, potom nasleduje akcia, ktorá len v spojení s reflexiou prináša skutočné (vedomé) podnety na učenie sa a záver väčšinou patrí podnetom na aplikáciu naučeného (do príbuznej alebo vzdialenej oblasti).

Modely učenia a ich fázy, ktorými proces učenia môžeme podporovať:

A. Klasická schéma vyučovania	B. Konštruktivistický model – EUR (J. Steelová, K. Meredith)	C. Model aktívneho sociálneho učenia Kolbov cyklus/skúsenostné učenie
1. Motivácia	1. Evokácia	1. Úvod – motivácia, zisťovanie potrieb, očakávaní, pravidiel
2. Expozícia	2. Uvedomenie si významu	2. Inštrukcie
3. Fixácia	3. Reflexia	3. Akcia – činnosť
4. Diagnostikovanie		4. Reflexia a aplikácia
5. Aplikácia		5. Záver – spätná väzba

Porovnanie modelov učenia/vyučovania z hľadiska postupu činností

Na každú fázu vyučovania sú vhodné iné metódy. Pri čítaní nasledujúcich informácií môžete porovnávať svoje postupy a inšpirovať sa novými podnetmi.

A) Metódy, ktoré sa viažu na klasickú schému vyučovania

1. Motivácia – 2. Expozícia – 3. Fixácia – 4. Diagnostikovanie – 5. Aplikácia

motivačné metódy/aktivity – čítanie príbehu, vlastná skúsenosť – rozprávanie, hudba, metafory, text pesničky, hádanky, kvíz, pozorovanie správania – videofilm, kreslenie, asociácie;

expozičné metódy (viažu sa na fázu výkladu učiva) – vysvetľovanie, prednáška, rozprávanie, diskusia, stretnutie s odborníkom, metóda otázok a odpovedí, heuristická, problémová výskumná metóda, metódy zážitkového učenia, napríklad hry (situačné, rolové, tvorivé), dramatizácie, párové, skupinové interview, nedokončené vety;

fixačné – dramatizácia, hry, riešenia prípadových štúdií, samostatná práca – projekty, kvízy, otázky a odpovede medzi žiakmi v triede, krížovky; **diagnostické** – testy, kvízy, otázky, odpovede, súťaž, vyplnenie pracovných listov, rolové hry, praktické cvičenia, simulácie, kreslenie obrázkov, schém, učenie sa získavať informácie k téme, zapisovať si štruktúru výkladu, zostavovať otázky do interview a pod.;

aplikačné – písanie – esej, denník, akčný plán, domáce zadanie, vypracovanie projektu, hry so scenárom, návrh na postup riešenia, vypracovanie zadania, napísanie textu básne, piesne, vyhľadávanie v literatúre, praktické činnosti.

Poznámka: Každá metóda má viacero spôsobov využitia, vždy podľa toho, aký cieľ sledujeme (kognitívny, afektívny, psychomotorický). Napríklad „mentálne mapovanie“ môžeme využiť ako motivačnú techniku (zistíme, čo žiaci vedia), rovnako aj pri výklade (názorné zachytenie pojmov, prvkov a ich vzťahov), pri fixácii či diagnostikovaní a hodnotení výsledkov vášho pôsobenia na vyučovaní (zistíme, ako sa téma žiakom štrukturuje, ako vnímajú súvislosti a podobne).

B) Metódy pedagogického konštruktivismu, metóda EUR

1. Evokácia 2. Uvedenie si významu 3. Reflexia

Funkcie jednotlivých fáz a metódy, ktoré pomáhajú učeniu a učeniu sa:

1. fáza – Evokácia – práca s prekonceptmi, t. j. s predstavami žiakov o pojmoch, javoch či veciach. V tejto fáze využívame metódy, ktoré pomáhajú žiakovi vybaviť si vedomosti, koncepty (to, čo už o téme vedia, čo zažili a čo dokážu odhadnúť a predstaviť si, pomenovať) a tak si pripraviť premostenie k novým informáciám, skúsenostiam a súvislostiam.

Voľné a riadené písanie má vyvolať u žiaka záujem o tému, zistiť aké vedomosti o nej má. Žiak používa vlastný jazyk, písomne si zaznamenáva alebo v rozhovore so spolužiakom si vybavuje, čo už vie napríklad cez situácie, kde sa stretol s problémom, témou, pocitom.

Metódy – voľné písanie, asociácie na slová, situácie, obrázky, krátke texty, formulácia otázok k obrázku, podnetu, prezentácia názoru, brainstorming (individuálny, párový, skupinový), diskusia.

2. fáza – Uvedenie si významu informácií a skúsenosti

– metódy, ktoré poskytujú žiakovi možnosť stretnúť sa s novými informáciami, myšlienkami, názormi – čítanie z textu, počúvanie výkladu, sledovanie filmu, uskutočňovanie experimentu a iné. **Metódou INSERT** (interaktívny záznamový systém na efektívne čítanie) sleduje učiteľ aj žiak, ako porozumel textu alebo inému podnetu. Porovnaním výsledkov vlastného premýšľania a nového podnetu (textu) sa ukáže, čo si žiak sám uvedomil, čo už vedel, čo nové zistil, s čím v texte súhlasí alebo nesúhlasí a o čom chce diskutovať. **Ďalšie metódy:** kritická analýza textu, čítanie s predvídaním, riadené čítanie s porozumením, reflektovanie, hodnotenie metód, vlastného postupu aj práce skupiny, spätná väzba, tvorba záverov (ústne,

písomne), plánovanie krokov, pracovné listy, vyplnenie slepej mapy po preštudovaní materiálov, domovské a expertné skupiny, kreslenie komiksu, hranie rolí so scenárom, písomné odpovede na otázky (zadanie) z textu, zápis – individuálny, skupinový.

3. fáza – Reflexia – overenie pôvodného konceptu, spoločné hľadanie odpovedí – metódy, ktoré pomáhajú žiakovi upevniť si vedomosti, alebo aktívne meniť predchádzajúce informácie. Individuálne porozumenie prináša podnety do diskusie, žiaci prezentujú svoje myšlienky, učia sa navzájom od seba, učia sa rešpektovať názory iných. Odpovedajú na otázky – čo už vedeli a čo nové sa naučili, čomu nerozumejú – a zisťujú, kde sú ďalšie zdroje informácií. Namiesto transmisívnych metód (prenos, odovzdávanie hotových poznatkov) získava žiak vlastné pochopenie, prezentuje ho a fáza reflexie mu pomáha uvedomiť si, čo sa naučil.

Pre ciele MKV je dôležité, aby sa zmeny, ktoré nastávajú v žiakovom chápaní zložitých javov multikultúrneho sveta, „zviditeľnili“, aby učiteľ počul, čomu žiaci rozumejú, čomu veria, čo je pre nich dôležité, čo nemohli, nechceli prijať.

Afektívne ciele výučby sa cielenou reflexiou na prežívanie, postoje, hodnoty darí učiteľom dosahovať účinnejšie, ak využívajú metódy a postupy pedagogického konštruktivismu, ktorý spája rozvoj kritického myslenia so zapojením všetkých žiakov do vyučovania, umožňuje vyslovovať vlastné názory, a to aj zapájaním žiakov do skupinovej práce, a tým aj získavaním komunikatívnych a sociálnych zručností.

Metódy – otázky a odpovede, samohodnotenie študentmi, kritická analýza textu, voľné písanie, usmernené písanie k uvedomeniu si učenia alebo možnosti aplikovať naučené v iných oblastiach či hodnotenie z hľadiska dohodnutých alebo individuálnych kritérií.

5. Ako si pripraviť a plánovať multikultúrnu výchovu?

Zrekapitulujme si, kam sme sa dostali v pomenovaní jednotlivých stavebných kameňov, z ktorých budujeme „trvalo udržateľnú“ stavbu školskej MKV, tak ako sme o nich hovorili v predchádzajúcich častiach:

Kde sme, v akej situácii sa nachádza naša škola? O čo nám ide? Kde môžeme MKV v škole realizovať? Kam, k akým cieľom vedie multikultúrna výchova? Dodržiavanie ktorých zásad podporuje dosahovanie cieľov MKV?

Keď sme si sformulovali vlastnú odpoveď na otázky z predchádzajúcich častí, až potom nastáva čas, aby sme začali pátrať po odpovediach na otázky:

- Ako sa môžem a mám pripraviť na multikultúrnu výchovu?
- Aké postupy, metódy sú v multikultúrnej výchove efektívne?
- Ako si naplánujem a zrealizujem hodinu s cieľmi MKV?
- Kedy je multikultúrna výchova úspešná?

Plánovanie každej hodiny, ktorú zaradíte do časovo-tematických plánov, sa riadi **zásadami MKV**. Napriek tomu z vlastnej praxe viete, že flexibilita v tom, akú aktivitu zaradíte do prípravy, koľko

času jej budete venovať, závisí od reálnej situácie v triede. Ak niektoré cvičenie nedokončíte, zadajte žiakom úlohu (otázku, pokyn na pozorovanie, vyhľadanie informácií, reflexiu priebehu cvičenia) a začnite ďalšiu hodinu tým, že si z predchádzajúcej hodiny pripomeniete to, na čo chcete nadviazať.

Voľba organizačnej formy vyučovania (klasická hodina, skupinové vyučovanie, exkurzia, návšteva, film a podobne), **formulácia cieľov** (kognitívne, afektívne, psychomotorické), **výber metód** (podľa spôsobu učenia či fázy vyučovania), **forma učiteľských intervencií** (otázky, zadania cvičení, reflexia), **spôsob hodnotenia žiakov** (spätná väzba, sebahodnotenie), ale aj **plánovanie využitia materiálnych pomôcok a techniky**, to všetko by malo byť súčasťou vašej prípravy na hodinu s cieľmi MKV.

6. Realizácia hodiny/stretnutia cez model aktívneho sociálneho učenia

Realizácia každého stretnutia je ovplyvnená všetkým, čo prinášajú so sebou žiaci, my učiteľia, ale aj samotné prostredie. Stačí, že sa niečo stane v meste, vyhráme hokejový zápas, či príde na školu nový žiak a už to „visí vo vzduchu“. Žiaci očakávajú, že zareagujeme, a že sa opýtame na ich názor. Napriek tejto nepredvídateľnej dynamike je pre každého z nás typický určitý štýl práce so žiakmi (štýl výchovy) - od direktívneho až po nedirektívny. Znamená, že nám napríklad záleží na tom, aby žiaci prejavili názor, alebo aktívne hľadali odpovede na svoje otázky. Svoje poslanie vnímame každý inak a podľa toho používame aj rôzne **štýly vedenia** a výchovy.

Na realizáciu zámerov MKV je veľmi účinné:

- vyberať činnosti vzhľadom na ciele, ktoré sledujete, možnosti žiakov a vaše schopnosti s nimi pracovať;
- zaradiť kooperatívne alebo skupinové vyučovanie;
- podporovať jednotlivých žiakov, facilitovať prácu v skupine;
- postupne meniť svoj štýl výchovy od direktívnych zásahov smerom k nerepresívnym, netrestajúcim zásahom či intervenciám do práce skupín.

V tejto časti „didaktickej kapitoly“ predstavíme postup činností učiteľa multikultúrnej výchovy cez opis krokov modelu aktívneho sociálneho učenia sa:

úvod - inštrukcie - akcia - reflexia - záver

6.1. Úvodné aktivity

(**motivácia, zistenie potrieb, očakávaní, pravidiel, debata o tom, čo bude nasledovať**):

- **pozdrav** - striedajte pozdravy podľa jazykov kultúr, ktorých zástupcovia sú v triede, škole, okolí školy - zapísať na papier; vyvesiť a dopĺňať zoznam; úsmev; pohľad na všetkých žiakov v skupine;
- **zoznámenie** alebo priebežné zoznamovanie žiakov s cieľom podporiť sebaopoznanie (Ja/Iní) - kto som; ako sa cítim; čo by som chcel, keby...; nájdí v skupine toho, kto pozná, kto vie urobiť, kto fandí, kto počúva; vytvárajte podskupiny podľa charakteristík - dátum narodenia, bydlisko, rodisko, oblečenie, miesto, ktoré navštívil;
- **roztápanie ľadov** je súhrnný názov na aktivity, ktoré majú uvoľniť atmosféru, prelomiť bariéry, vytvoriť dôveru;
- **uviedenie témy** na hodinu cez zážitok, obrázok, správu, predstavy učiteľa, alebo pri nadviazaní na predchádzajúcu hodinu - položte žiakom otázku, ktorá im pomôže vybaviť si predchádzajúcu skúsenosť;
- **mapovanie očakávaní** (od) a **ochoty žiakov prispieť** (k) - téme, priebehu hodiny (na začiatku roka od predmetu), spôsobu práce, očakávané (osvedčené) metódy (individuálne, v malých skupinách);
- **ciele hodiny, postúp** ako informácia pre žiakov;
- **pravidlá** práce skupiny/kontraktovanie - vzájomná dohoda, ako bude skupina fungovať, ktorá umožní žiakom „vlastniť“ to, čo sa deje, predchádzať konfliktom; organizácia hodiny, bloku, vzájomná komunikácia, správanie; pohyb, jedlo, spôsob udelenia slova, spôsob rozhodovania, postupu pri nedodržaní pravidiel; na začiatku roka ich sformulujte, neskôr dopĺňajte, a umiestnite na viditeľné miesto;
- **delenie do skupín** - odpočítavanie podľa vlastného výberu, podľa spoločných charakteristík alebo podľa preferovaného

štýlu učenia sa žiakov; pre MKV je hra „bodkovanie“ (na čele má každý farebnú bodku) vhodná ako delenie do rôznych kultúr alebo na navodenie pocitu vylúčenia, ak jedinému žiakovi pridáme farbu, ktorú nemá nikto zo skupiny;

- **rozohrievачky** - aktivity, ktorých cieľom je povzbudiť, naštartovať žiakov k činnosti, pohyb, súťaž;
- **energizéry, harmonizéry** majú žiakom dodať energiu, odstrániť únavu, alebo harmonizovať a koncentrovať žiakov, ak sú rozrušení, zapojiť ich - vizualizácia, predstavovanie si, počúvanie zvukov, preladenie z pohybu na premýšľanie, alebo z dlhej aktivity, sústredenia mysle na hravé, súťaživé aktivity a podobne.

6.2. Inštruovanie, zadávanie aktivít

Pre úspech cvičenia, úlohy či aktivity je rozhodujúce dobré zvládnutie **zadávaní inštrukcií**. Odporúčame:

- napísať pokyny na tabuľu alebo rozdať zadanie, alebo komentovať ústne pokyny;
- poskytnúť žiakovi dostatok času na rozhodovanie o prijatí roly (pozorovateľ, účastník, alebo roly v skupine) a o tom, ako uskuotočniť úlohu, či ako prezentuje svoju alebo skupinovú prácu;
- rozhodnúť sa, aké príklady použijete v prípade, že ich žiaci potrebujú;
- demonštrovať požadované správanie;
- overiť si porozumenie obsahovej a procesnej stránky cvičenia, úlohy.

6.3. Akcia (hra, činnosť) - facilitovanie jednotlivca a skupiny

Počas celého priebehu výučby je učiteľ, učiteľka v neustálej interakcii so žiakmi a žiačkami. Striedavo sleduje a podporuje jedincov, skupiny alebo usmerňuje prácu celej triedy. Multikultúrna výchova, jej zásady a ciele predpokladajú, že učiteľ bude skôr ten, ktorý uľahčuje učenie, organizátor, než jediný zdroj informácií. Učiteľ prijíma rolu **facilitátora**, neprispieva k obsahu len v zmysle upozornenia na ďalšie možnosti, ale pomáha dospieť k dohode a reflektovať žiakom vlastný pokrok. Bez aktívneho zapojenia si žiaci osvojujú poznatky len v obmedzenej miere a len minimálne rozvíjajú svoje zručnosti pre život v multikultúrnej spoločnosti. **V priebehu diskusie:** kladie otázky, parafrázuje, zmierňuje napätie, zrkadlí atmosféru, označuje, čo sa deje/bude diať, poskytuje diskutujúcim orientáciu, aktivizuje diskusiu, ale aj sleduje čas a pomáha smerovať diskusiu k záveru, konsenzu, alebo schopnosti pomenovať, čo v dohode bráni, a pre budúcnosť hľadať možnosti dorozumenia.

Intervencie facilitátora do práce skupiny majú za cieľ pomôcť skupine, aby dobre spolupracovala, a jednotlivcom, aby sa učili. Facilitátor to dosahuje nie tým, že informáciu poskytne, ale vyzýva žiakov otázkami, aby problém preskúmali, vysvetlili a dospeli k poznaniu. Učiteľia málokedy využívajú rolu facilitátora, poskytujú viac vlastné chápanie problému než usmernenie jednotlivca, aby dospel k odpovedi sám.

Práca so skupinami, vedenie diskusie, pohybové aktivity aj riešenie nezáujmu o zapojenie sa do práce prináša aj **záťažové situácie**.

Zásahy učiteľa do práce skupiny (podľa V. Labátha):**Miera zásahu postupne narastá** od zrkového kontaktu až po prerušenie práce**Zrkový kontakt** – udržujeme prehľad o dianí v skupine, zistíme mieru zaangażovanosti žiakov a neverbálne vysielame signál o vlastnej pripravenosti počúvať, venovať pozornosť.**Pohyb v priestore** – na upútanie pozornosti môžeme zmeniť miesto sedenia, vstať, prisadnúť si k skupinám a podobne.**Práca v podskupinách** – tvorba malých skupín je zárukou, že sa do práce zapoja viacerí žiaci. To, čo by sme nemohli robiť s celou skupinou, pôjde ľahšie v menších skupinách.**Vytvorenie nového rámca** – zmena priestoru (usporiadanie priestoru alebo presun na iné miesto) alebo zmyslu celej aktivity (ukážeme, ako sa dá inak využiť to, čo budeme robiť, alebo robíme).**Humor** – odľahčenie atmosféry nezraňujúcim spôsobom, ak učiteľ používa adekvátny humor.**Opis správania** – zostávame do určitej miery neutrálni, nehodnotiaci, lebo len opisujeme to, čo vidíme a počujeme.**Priama otázka** – pomáhame skupine/jednotlivcom reflektovať dianie v skupine aj vlastný pokrok, ale aj hlbšie preskúmať názor.**Spätná väzba** – ak sme vo vyjadrení toho, čo pozorujeme, konkrétni, opisní, zameraní na zlepšenie budúceho správania, tak výrok: „Vaše hlasné rozprávanie ruší, nepočujeme Evinu odpoveď“, je informáciou, ktorou dávame najavo pocity, aj signál na zmenu správania.**Požiadanie o zmenu, prerušenie (priame)** – na nespoluprácu môžeme zareagovať priamo tým, že vyzveme tú časť skupiny, ktorá nespolupracuje, na zmenu správania.**Skupinové spracovanie rušivých vplyvov** – keď z rôznych dôvodov pribúda v skupine rušivé správanie, požiadame skupinu, aby venovala čas rozprávaniu o tom, čo sa deje, navrhne zmenu programu, alebo ak vyhodnotíme situáciu ako nezrelú/nevhodnú na pokračovanie, rozhodneme sa prerušiť prácu s pôvodným programom/zameraním a vrátime sa k „istotám“.

6.4. Záverečná reflexia a aplikácia (diskusia o tom, čo bolo, a spôsob aplikácie)

V záverečnej reflexii sa usilujeme zistiť, čo sa odohralo v rámci hodiny, aktivity, zhodnotiť výsledky učenia, spôsob, ako ich využijeme v praxi, vyjadrujeme sa k procesu (ako sme postupovali), k atmosfére v skupine, k vlastnej aktivite, reakciám, prežívaniu. Môžeme povedať, že práve reflexia je dôležitou súčasťou skúsenostného učenia. Ak chýba reflexia, časť skúsenosti sa stráca alebo zostane nevedomená, nevyužitá na učenie!

Reflexiu robia jednotlivci, dvojice, malé skupiny a foriem je tiež veľa – slovné, písomné, kreslením. Veríme, že vnímame aj súvislosť medzi cieľmi, ktoré aktivitami sledujeme, a spôsobom reflexie. Otázky na tie oblasti rozvoja (poznatie, prežívanie, postoje, správanie, zručnosti), o ktoré sa usilujeme, si určite každý učiteľ pripraví pri plánovaní hodiny, aktivity.

> Podnet na aktivitu:

Nasledujúce otázky si ceruzkou označte tak, že ku každej napíšete, ku ktorej oblasti cieľov patria (K – kognitívnym, A – afektívnym P – psychomotorickým):

- Čo som sa naučil a predtým nevedel?
- Čo som si zapamätal? Čo bolo najľahšie/najťažšie?
- Podarilo sa mi dokončiť úlohu? Čo mi v tom pomohlo/bránilo?
- Čo ma zaujalo na téme, o ktorej sme sa rozprávali?
- Ako využijem to, čo som sa dozvedel a prežil?
- Bol som ochotný vysloviť pred ostatnými svoj názor? Čo mi to dovolilo/čo mi v tom bránilo?
- Kde si nájdem informácie k téme? Na koho sa obrátim, keď niečo neviem?

- Čo sa mi páčilo/nepáčilo? Prečo?
- Ako som sa zapojil do práce v skupine? Aká bola moja úloha?
- Počúval som iných? Kedy ma iní počúvali a kedy nie?
- Ako sa mi podarilo vystihnúť pohybom správanie, ktoré mi predpisovala rola v hre?
- Vnímam som, čo prežívajú iní? V ktorej časti cvičenia, aktivity?
- Čo by mal robiť/hovoriť učiteľ, keď zadáva cvičenia, aby sa mi lepšie pracovalo?
- Aké témy ma zaujímajú? Aké nepovažujem za dôležité?

Učitelia, ktorým záleží na využití reflexie, si otázky pripravujú vopred. Urobte to občas aj vy. Povahou otázok tak rozhodnete o tom, aký cieľ cvičením sledujete. Skúste získavať odpovede z viacerých oblastí.

6.5. Ukončenie hodiny, záver

Záver každej hodiny, by mal zabezpečiť, aby učenie pokračovalo – úlohy, pokyny, inštrukcie na prípravu na ďalšie stretnutie, prenesenie zážitkov a učenia z hodiny do života, otázky, poznámky, návrhy žiakov aj učiteľa. Žiaci píšú spätnú väzbu učiteľovi, sebe navzájom, píšú si poznámky, denník, využijú podnet učiteľa na „voľné písanie“ (metóda pedagogického konštruktivismu) a ďalšie. Venujme aj týmto aktivitám dostatok pozornosti, pre nás učiteľov sú zdrojom cenných informácií nielen o tom, čo si žiaci odnášajú, ale aj ako vnímajú vaše vedenie. Hodina MKV môže končiť posolstvom, ktoré si so sebou žiaci odnášajú, alebo len pokrikom, „naším“ skupinovým pohybom. Na ukončenie môže byť podľa dynamiky skupiny vhodná aj obľúbená činnosť žiakov.

7. Hodnotenie žiakov, učiteľov a textov pre MKV

Ak veríte v osobný rast učiteľa, budete súhlasiť s tým, že bez dobrého hodnotenia každý učiteľ či lektor zostáva v kruhu malých úspechov a chýb. V tejto časti budeme sledovať spôsoby, ako hodnotiť zmeny v správaní a vo výkonoch žiakov v multikultúrnej výchove, možnosti sebahodnotenia učiteľa a kritériá kvality učebných textov pre MKV.

Ako vyhodnotíme zmeny výkonov žiakov v oblasti rozvoja interkultúrneho porozumenia? Ak smerujete k rozvoju kompetencií žiaka, je dôležité, aby sa žiak sám začal zaujímať o svet, v ktorom žije, aby dokázal prejavovať väčšiu mieru tolerancie voči iným, ale aj snahu činnými prejavovať vôľu urobiť náš svet miestom pre dobrý život nás všetkých. Musíme sa teda sústrediť na rozvoj osobnosti žiaka.

Ako môže učiteľ, učiteľka zistiť, do akej miery sa opísané ciele multikultúrnej výchovy prejavili v správaní a vo výkonoch žiakov a žiačok? Testom, skúškami? Používate niektorú z foriem slovného hodnotenia? Ciele, použité metódy a spôsob hodnotenia by mali byť v súlade. Banálne konštatovanie? Spýtajte sa sami seba, aké formy hodnotenia používame. V tejto oblasti budeme musieť ešte veľa urobiť. Zatiaľ vám dávame do pozornosti dve knihy autorov J. Slavíka a F.-P. Schimuneky o hodnotení v škole, ktoré nájdete v literatúre k tejto časti príručky.

Multikultúrna výchova je úspešná vtedy, keď viete priebežne diagnostikovať a vyhodnocovať proces učenia sa vašich žiakov a motivujete ich k tomu, aby preberali zodpovednosť za svoje učenie sa **na začiatku výučby** (otázkami, testmi, diskusiou, voľným písaním, brainstormingom, kreslením, doplňovaním viet a podobne); **v priebehu hodiny** (hrami, súťažami, praktickými cvičeniami) a **na záver hodiny** (formou rozhovoru, testu, úlohami na aplikáciu, písaním esejí, ale aj projektov).

Na otázku, **kto koho hodnotí**, by sme spontánne odpovedali, že učiteľ žiaka. Uvádzame však aj iné odpovede a skúsme spoločne premýšľať, aké dopady môže mať sebahodnotenie, skupinové hodnotenie, dotazníky, testy, ktoré si žiaci vyhodnocujú sami, písanie denníkov žiakmi, vytváranie portfólia či slovné hodnotenie učiteľom – ak posudzujeme činnosť žiaka vzhľadom na jeho predchádzajúci výkon.

V zásade pri všetkých formách hodnotenia ide o **nevyhnutnosť** (niekto nás podporuje a my mu chceme „zložiť účty“), alebo o **našu potrebu aj odvalu** pozrieť sa na seba (jednotlivec – žiak, učiteľ, škola ako celok) a pýtať sa aj iných, ako vnímajú a prežívajú spoločnú prácu, výučbu a učenie sa, teda potrebu získať spätnú väzbu.

7.1. Typy hodnotenia vhodné pre multikultúrnú výchovu

Podstatou školského hodnotenia sú hodnotiace výroky, založené na základe zisťovaní stavu vedomostí, schopností, zručností a postojov žiakov, ktoré hovoria o tom, v akom vzťahu je reálny stav a predpokladaný stav formulovaný ako cieľ výučby. Hodnotenie je činnosť, ktorá učiteľom poskytuje informácie – spätnú väzbu – o ich práci. Ak žiaci vedia, aké sú požiadavky (aj v podobe štandardov) na ich prácu a správanie, môže ich to motivovať v tom, čo a do akej miery majú na sebe zlepšiť.

V tejto časti príručky vám predstavíme:

- klasické formy hodnotenia, zaužívané v škole – **hodnotenie učiteľom** – formatívne („priebežné“) a sumatívne („finálne“), vyjadrené známku alebo slovné;
- spôsoby **sebahodnotenia** – formulár na sebahodnotenie, „záznamník“, voľné písanie v úvode a v závere hodiny;
- **spoločné hodnotenie** na základe žiackeho portfólia.

7.1.1. Hodnotenie učiteľom

V didaktickej literatúre sa stretávame s viacerými typmi hodnotenia, my sa zastavíme pri formatívnom a normatívnom hodnotení a v krátkosti pomenujeme ich špecifiká vzhľadom na MKV.

A. Formatívne hodnotenie

Ide o spôsob „priebežného“ hodnotenia, slúži na zlepšenie výkonu žiaka. Tento typ hodnotenia má poskytnúť žiakom informáciu o pokrokoch v učení. Aj keď sa nevyhneme porovnávaniu, musíme sa usilovať sledovať rozvoj žiaka samého voči sebe, individuálne. Ak má však táto forma hodnotenia viesť k zlepšeniu výkonu, prejavu či výtvorov žiaka, musí sa opierať o viaceré činnosti učiteľa – pozorovanie žiaka, zaznamenávanie jeho pokroku, zaváhání, nedostatočnej motivácie aj úsilia, ale vždy cez opis správania, aby učiteľ vedel, ako žiaka podporiť, povzbudiť, teda motivovať v osvojovaní učiva, ale aj nových foriem správania k sebe aj iným. **Učiteľ** sa stáva tým, kto je **vzorom aj pre správanie** žiakov a žiačok – hodnotí, posudzuje iných tým, že im venuje pozornosť, opisuje len ich správanie (čo robia, hovoria), nie ich vlastnosti (teda akí sú) a dáva im informáciu, ako on vidí a prežíva správanie iných. Na prvý pohľad je paradoxné, keď tvrdíme, že hodnotenie je súčasťou dobrého interkultúrneho vzdelávania a multikultúrnej výchovy. Formatívne aj sumatívne (záverečné, zhrnujúce) hodnotenie môže byť vyjadrené buď kvantitatívne, číselne (známkou, bodmi, percentami, poradím úspešnosti), alebo slovné.

Slovné hodnotenie je zamerané na sprostredkovanie informácie o dosiahnutých výsledkoch učenia sa, ale malo by obsahovať učiteľovo vnímanie predpokladov, dispozícií žiaka, jeho úsilia a snahy, teda aj postojov a motivácie žiaka k učeniu sa. Slovné hodnotenie má medzi rôznymi formami hodnotenia MKV popredné miesto. Je však potrebné, aby spĺňalo určité kritériá: vymedzenie kritérií a ich opis, napríklad kľúčovými slovami, ktoré hovoria o typických činnostiach pre samotné kritérium, ale aj úrovniach kritéria; stanovenie miery dosiahnutia úrovne; opis situácií, v ktorých sa prejaví správanie, v ktorých môžeme pozorovať schopnosti žiakov; formulácie vypovedajúce o možnostiach rozvoja – prognóza aj návrh, ako si ďalej môže schopnosti rozvíjať, upevňovať a podobne.

Príklad: MKV ovplyvňuje rozvoj sociálnych kompetencií, napríklad spôsobilosť pracovať v skupine. Hodnotenie spolupráce žiakov musí obsahovať opis kritéria, v ktorom sú špecifikované úrovne rozvoja tejto spôsobilosti, teda činnosti, ktoré umožnia rozlíšiť správanie nespokojného žiaka, od toho, kto vie v skupine meniť svoje roly – vie byť tým, kto prináša nápady, ale aj povzbudzuje ostatných a oceňuje ich. Škála jednotlivých stupňov rozvoja môže mať podobu:

potrebuje rozvoj – začínajúci – nádejný – samostatný – zbehlý – vynikajúci. Každý stupeň je opísaný cez charakteristické formy prejavu zvládnutia príslušného kritéria. Jednotlivé vývinové obdobia, ktorými žiaci prechádzajú, prinášajú zmeny aj v možnostiach, ako sa spôsobilosť prejavuje, a aj každý žiak začína na inej „štartovacej čiare“. Preto opis kritérií nie je jedinou ochranou pred uplatnením noriem v hodnotení.

B. Normatívne, porovnávacie **hodnotenie** je hodnotením jednotlivých žiakov vo vzťahu k výkonom ostatných žiakov. Práve jednotná norma pre žiakov s rôznymi predpokladmi, rozličnými štýlmi učenia sa a vývinovými osobitosťami na jednej strane a rozdielnymi vplyvmi rodinného a širšie kultúrneho zázemia môže byť hlavne na základnej škole dôvodom vyhýbania sa škole, deprivácií z neúspechu. Tento typ hodnotenia **je najmenej vhodný** na hodnotenie práce žiaka na hodinách zameraných na MKV.

> Podnet na zamyslenie:

Potrebujeme normy, ktoré platia pre všetkých rovnako, na hodinách, kde realizujeme interkultúrne vzdelávanie? Naša odpoveď je podmienená tým, čo vieme o svojom štýle učenia, a cieľoch, ktoré si v rámci MKV stanovujeme, aj o svojich doterajších skúsenostiach so slovným hodnotením. Začnime tam, kde sme, a dajme si šancu učiť sa. Práve naša otvorenosť k novým podnetom môže byť to najhodnotnejšie, čo ponúkame našim žiakom.

7.1.2. Hodnotenie inými

V úvode k téme **Hodnotenie** sme označili každé hodnotenie za určitú formu **spätnej väzby**. Napriek tomu, že sa nebudeme detailne zaoberať touto formou hodnotenia, zdôrazňujeme jej dôležitosť v takom type výučby, kde kladieme dôraz na otvorenú komunikáciu.

Učiteľ získava spätnú väzbu – zisťuje, ako žiaci prijímajú podnety – verbálne (otázkou), neverbálne (žiaci ukážu, ako sa cítia, ako sa im aktivita páči, zdvihnutím ruky, palcom), písomne (píšu na lístočky odpovede, píšu „telegramy“ o tom, aká bola hodina, kreslia, pridelujú body, zakresľujú na grafoch svoje hodnotenie). Žiaci mnoho ráz prevezmú zodpovednosť za atmosféru v triede a sami si žiadajú a poskytujú spätnú väzbu spolužiakom aj učiteľovi. Spätná väzba nie je len formou hodnotenia, ale aj konkrétnou životnou zručnosťou, prevenciou riešenia konfliktov. Zručnosť dávania a prijímania spätnej väzby si žiaci osvojujú postupne. Na hodinách etickej výchovy je nácvik tejto životnej zručnosti jedným z výstupov tohto školského predmetu.

7.1.3. Sebahodnotenie žiakov

Hodnotenie inými je v našej kultúre obvyklejšie ako sebahodnotenie (keď myslíme na to, čo má v škole väčšiu váhu). Hodnotenie seba samého sa prejavuje týmito formami: ústne, písomne, cez symboly, neverbálne.

A. Hodnotiaci formulár

Prispôbili sme vám formulár, ktorý vypracovali autori **Globálnej výchovy** G. Pike, D. Selby. Doplníte ho o tie „položky“, v ktorých chcete sledovať rozvoj svojich žiakov a pomôcť im samým naučiť sa vyhodnocovať rôzne typy učenia, nielen ten, ktorý je orientovaný na osvojovanie si poznatkov. V tomto spôsobe hodnotenia sú v popredí schopnosti chápať problémy a druhého človeka z rôznych uhlov pohľadu, vo vzťahoch k vlastnej kultúre, schopnosť vcítiť sa do situácie iného, alebo vnímať budúcnosť ako možný priestor na spoluprácu a spoluzitie.

Pri inštrukcii, ako má žiak pracovať s tabuľkou, čo budete robiť vy, komu a kedy má odovzdať tabuľku, postupujte na základe zručnosti žiakov v sebahodnotení. Ak začleníte do hodnotenia aj žiakov pohľad na seba samého/samu, venujte čas nácviku, vyskúšajte si na inej aktivite, ako žiaci porozumeli tomu, čo majú robiť, a či rozumejú, prečo si potrebujú rozvíjať aj zručnosť sebahodnotenia.

Postup: Skôr než budú žiačky a žiaci pracovať s dotazníkom, predstavte im ho tak, aby boli motivovaní s ním pracovať. Napríklad: „Každý z nás má určité nadanie a schopnosti a záleží aj na nás, ako ich budeme mať rozvinuté. Čo si myslíš sám, sama o sebe, ako sa ti to darí? V tejto tabuľke zhodnoťte svoju prácu. Toto hodnotenie sa v priebehu roka zopakuje ešte trikrát. Použite, prosím, čísla ako skratky pre vaše odpovede.“

Tip pre učiteľa: Nedávajte žiakom zapisovať odpovede vždy do tej istej tabuľky. Pri poslednom hodnotení rozdajte všetky predchádzajúce a požiadajte ich, aby si podľa dátumov prepísali hodnotenia do jednej z tabuliek. Každému, kto má záujem, poskytnite priestor, aby mohol komentovať svoju „krivku“ sebahodnotenia, a hovorte o príčinách zmeny.

AKO SI MYSLÍM, ŽE SOM SCHOPNÝ/SCHOPNÁ...?

AKO SI MYSLÍM, ŽE SOM SCHOPNÝ/SCHOPNÁ...?	Dátum:			
organizovať svoju prácu				
spolupracovať s ostatnými v skupine				
vyjadrovať svoje myšlienky slovami pred skupinou				
vyjadrovať svoje myšlienky v písomnej forme				
počúvať pozorne názory iných žiakov v skupine				
čítať a porozumieť písanému textu				
brať do úvahy rozličné uhly pohľadu na problém				
vcítiť sa do situácie (postavenia) druhého				
Hodnotenie: 1 – veľmi dobre; 2 – celkom dobre; 3 – s ťažkosťami; 4 – takmer vôbec nie; 5 – netýka sa ma to				

Nasledujúci dotazník vyplňte so žiakmi na záver preberanej témy. Týka sa vedomostí a úrovne porozumenia tým problémom multikulturality, o ktorých ste so žiakmi hovorili. Do dotazníka doplňte tie témy, nad ktorými sa žiaci majú zamyslieť. Ich odpoveď je pre vás spätnou väzbou o splnení cieľov výučby a vašim žiakom budú signálom, nakoľko porozumeli problémom multikultúrneho spoluzitia.

Úlohu môžete zadať s nasledujúcim komentárom:

„V priebehu štvrťroka/polroka som sa vám snažil/a pomôcť pochopiť rôzne témy. Zhodnoťte, prosím, či sa váš pohľad na preberané témy v priebehu nášho spoločného stretávania zmenil. Z navrhovaných možností vyberte jednu a zapíšte do tabuľky len číslo vašej odpovede.“

Príklad dotazníka:

1. Na ľudí sa treba pozeráť ako na individuality, ale aj ako na členov skupiny.	
2. Rozhodovanie a dorozumievanie sú zručnosti, ktoré si môžeme rozvíjať v praxi.	
3. Multikulturalita charakterizuje súčasný svet aj našu budúcnosť. Iní ľudia, ich kultúra nás môžu obohatiť.	
4. Xenofóbia je prejav rasovej neznášanlivosti, v minulosti aj v súčasnosti má svoje príčiny a negatívne dôsledky	
5. Ďalšie si doplňte podľa toho, čo sa žiakov chcete spýtať.	

Hodnotenie:

1 – Teraz tomu rozumiem omnoho lepšie; 2 – Rozumiem tomu o trochu lepšie; 3 – Nič sa nezmenilo, rozumiem tomu stále rovnako; 4 – Teraz som omnoho zmätenejší ako na začiatku.

B. Denník/Záznamník – príklad

Aj nasledujúci podnet patrí k metódam, ako naučiť žiakov a žiačky reflektovať vlastné správanie a povzbudiť ich v sebahodnotení. Žiadaný výsledok sa dostaví, pravdaže, len vtedy, keď im po napísaní odpovedí poskytnete priestor na ich dobrovoľné zverejnenie a nájdete spôsob, ako zaobchádzať aj s „problematickými“ odpoveďami.

Príklad denníka/záznamníka je podnetom, ako si žiaci môžu urobiť záznam o vnímaní či o zámernom pozorovaní aktivít. Pri inštrukcii spomeňte aj to, pre koho je záznam určený a ako s ním naložíte v budúcnosti. Napríklad – využijete ho pri záverečnej reflexii celej hodiny. Žiaci si napíšu odpovede na otázky do „denníka“ a vy z toho, čo si premysleli, získate informácie, vopred neovplyvnené spolužiakmi alebo vami. Denník sa môže stať súčasťou osobného portfólia, ktoré poskytuje obraz o práci žiaka počas celého roka.

Žiakom môžeme kladť otázky pri reflexii aktivít, ale i dávať podnety do denníka tak, aby smerovali k **sebapoznaniu v oblasti rozvoja** poznania, schopností a zručností – kvalita písomnej práce, výskumné (heuristické) zručnosti, schopnosť uvažovať o nových myšlienkach, hľadať viaceré možnosti riešenia, odborne sa vyjadrovať v oblasti multikulturality (pozri časť Realizácia MKV, reflexia aktivít).

Štruktúru otázok, ďalšiu prácu s odpoveďami a ich možnú prezentáciu necháme už na zámery učiteľa, na jeho schopnosť budovať dôveru, ako aj schopnosť vypočuť a poďakovať za slušne sformulovanú nespokojnosť s témami, aktivitami či spôsobom ich vedenia a vyhodnotenia.

Mój záznamník	
Aktivita:	
Meno a dátum:	
1. Čo som sa počas aktivity dozvedel/a o sebe? (Ako som pracoval/a, v čom mám rezervy...)	
2. Moje postrehy zo skupinovej práce	
3. Iné, pre mňa dôležité postrehy	

7.1.4. Hodnotenie „produktívnej“, tvorivej úlohy učiteľom aj žiakom

Žiaci **portfólio** (súbor dôkazov o práci a rozvoji) vytvárame so žiakmi z jedného školského predmetu alebo z oblasti (ak začleníte MKV do svojho predmetu), a hlavne vtedy, ak predmet nie je klasifikovaný a vy chcete so žiakmi budovať súbor dôkazov o tom, čo sa naučili, prežili, urobili na stretnutiach, a tak zachytiť, čo sa vám podarilo spoločne dosiahnuť v porovnaní s počítačným stavom. Má **formu** „fascikla“, obálky či obalu, do ktorého si žiaci vkladajú **obsah, záznamy** o svojej práci – pracovné listy, eseje, umelecké práce, testy, obrázky, fotografie, alebo spätné väzby od učiteľa, ako sú povzbudenie, pochvaly, výzvy či pozorovania.

Zadávanie, inštrukciá k celoročnej práci na vytváraní portfólia si dobre pripravme. Pôvodný motivačný účinok – samostatnosť pri tvorbe – môžeme prílišnými obmedzeniami zmarovať. Ak nestanovíte žiadne kritériá, podľa ktorých budete posudzovať portfóliá všetkých žiakov, nebudú mať žiaci aspoň minimálnu štruktúru alebo istotu, že pracujú tak, aby dosiahli úspech. Portfólio umožní žiakovi tvorivo prezentovať a obhájiť svoj postup a výsledky práce a nám využiť individuálny prístup v hodnotení.

7.2. Sebahodnotenie učiteľa

Ak chcete začleniť multikultúrnu výchovu do vašej výučby, mali by ste prijať aj spôsob práce, ktorý vyplýva zo zásad a cieľov MKV. Schopnosť učiť sa zo skúsenosti (Kolbov cyklus učenia) vyžaduje odvahu pozrieť sa na vlastnú činnosť, reflektovať ju, vyhodnotiť a plánovať si zmenu pre nasledujúce hodiny. Viacerí učители a učiteľky hľadajú príčinu neúspechu v žiakoch. Pochopiť tento prístup k sebahodnoteniu nám pomohol príklad G. Pettyho, amerického pedagóga, ktorý pripomína, že stratégia vyučovania, výber činností a spôsob interakcie so žiakmi a žiačkami má byť „ušíty na ich mieru – nie naopak. Krajčír tiež nevyčíta zákazníkovi, že im jeho obleky nepadnú“.

Robte si občas sebahodnotenie. Videozáznam, pozorovanie kolegom, anonymné dotazníky vyplnené žiakmi, sebahodnotiace dotazníky vám v tom pomôžu a posmelíte aj iných k otvorenosti voči vlastným úspechom a možnostiam vášho rozvoja.

Sebahodnotenie je prostriedkom, pomocou ktorého sa učíme z vlastnej skúsenosti. Vždy si však musíte povedať, o čo sa usilujete – napíšte si zoznam tých vecí, ktoré chcete pozorovať.

Vaša **príprava na hodinu** môže obsahovať „kolónku“, do ktorej si po skončení hodiny zapíšete svoje pocity, poznámky a návrhy na to, čo chcete zmeniť, vylepšiť alebo zachovať.

Vytvorte si vlastný formulár na sebahodnotenie a zvolte si oblasti, v ktorých sledujete svoju prácu – napríklad dodržanie štruktúry hodiny, používanie pomôcok, spôsob zapojenia žiakov, ale aj sebadôvera, reč, gestikulácia, využívanie priestoru, zvládanie jednotlivých metód a podobne.

Sebahodnotenie je určené vám, robíte ho pre svoj rozvoj, preto hľadajte rôzne formy, ako sa stále učiť. Keď máte zoznam tých vecí, ktoré chcete zmeniť, urobte si „**akčný plán**“. Nazvať plán „akčným“ znamená napísať si, *čo, kedy, ako a dokedy* chcete zmeniť. Nedávame vám návod na dokonalosť, len vás chceme povzbudiť, aby ste sa učili z vlastnej skúsenosti, spolu s kolegami a kolegy-

ňami, od svojich žiakov. Vyhľadávajte kurzy a zaujímajte sa o nové knihy, lebo „nemôžeme dať našim žiakom a žiačkam viac, ako vlastnú zmenu“ (S. Kovaliková).

7.3. Hodnotenie učebných textov na multikultúrnu výchovu

Hodnotenie úspešnosti multikultúrnej výchovy na škole, vo vašom predmete môžeme rozšíriť z oblastí, ktoré sa týkajú prístupu školy k žiakom z rôznych sociokultúrnych skupín, jej vzťahu k okoliu školy, ale aj k jej vnútorným priestorom, aj na **kvalitu učebných textov a pomocných materiálov**, ktoré používate pri výučbe, z hľadiska ich multikultúrnej „citlivosti“. Veríme, že nasledujúce aktivity vám pomôžu vnímať nielen učebnice a materiály na výučbu, ale aj príklady, ktoré používate pri motivácii či argumentácii pri multikultúrnej výchove.

> Podnet na aktivitu:

Prečítajte si pracovný materiál „Analýza učebníc...“ a rozhodnite (podčiarknite), ktoré z otázok sa dajú formulovať ako kritériá na posudzovanie učebníc z hľadiska multikultúrnej výchovy.

Pomocou zvolených kritérií:

- analyzujte učebnice, ktoré používate vo svojom predmete;*
- urobte to isté na porovnanie aj s učebnicami a pracovnými materiálmi iných školských predmetov;*
- porovnajte výsledky analýzy a zverejnite ich kolegom, kolegyniam v skupine.*

7.4. Kroky dopredu – otázky pre budúcnosť: Čo môžeme zachovať, robiť znovu, čo zlepšiť, s kým spolupracovať?

Chceme sa vám poďakovať za trpezlivosť, s ktorou ste čítali predošlý text. Nemali sme v úmysle poskytnúť vám len zoznam „ingrediencií“, ale skôr spôsob, ako ich skombinovať tak, aby ste boli s výsledkom spokojní. Zvlášť oceňujeme tých z vás, ktorí sa zastavili na chvíľu pri otázkach a hľadali cez odpovede vlastnú cestu, spôsob práce v ktorejkoľvek oblasti multikultúrnej didaktiky. Hľadanie vlastného prístupu a rešpektovanie zásad a cieľov multikultúrnej výchovy zabezpečí vašej práci autenticitu. Nebáť sa byť sám/sama sebou, uvedomovať si vlastnú identitu a zostať s ostatnými v neustálom dialógu a podporovať ich v nároku na sebavyjadrenie a hľadanie najlepších foriem spolunažívania je zárukou, že zaujmete svojich žiakov. Určite vám takáto stratégia výchovy prinesie veľa intenzívnych zážitkov a dlhodobých výsledkov.

Spolupracujte, hľadajte nové informácie, vymýšľajte a uchádzajte sa o projekty! Sme presvedčení, že na začiatku cesty vás môžeme sprevádzať, ďalej však už pôjdete sami. Ak sa vám osvedčilo niečo z tejto časti príručky, alebo ak ste zistili, že sme neboli presní či jasní, napíšte nám, aj keby to bolo o niekoľko rokov po vydaní tohto textu.

Analýza učebníc, pomocných materiálov a príkladov na multikultúrnú výchovu.

Otázky, ktoré vám dovoľia vnímať učebnice/učebné materiály z aspektu multikulturality:

A:

1. Pomáhajú deťom objavovať rôzne aspekty ich vlastnej kultúry aj iných kultúr?
2. Pomáhajú deťom rešpektovať seba aj iných, preskúmať rozdiely a zhodnotiť ich?
3. Rozvíjajú poznatky detí o jazykoch iných a rešpekt voči nim, podporujú výučbu bilingválne vzdelaných detí používaním kníh, ktoré obsahujú rôzne jazyky a typy písma?
4. Vytvárajú atmosféru dôvery a dávajú deťom odvahu, aby sa nebáli otvorene vyjadriť?
5. Dávajú deťom možnosť rozumieť stratégiám pri riešení konfliktov v triede, rodine, okolí?
6. Pomáhajú deťom, aby sa stali kritickými čitateľmi a premýšľajúcimi ľuďmi, ktorí sú si vedomí toho, že v histórii existuje mnoho medzier a históriu píšú tí, čo sú pri moci?
7. Je v týchto knihách prepojená lokálna a globálna úroveň nášho sveta?

B:

- a) Zvyšujú sebavedomie a identitu všetkých detí (z hľadiska národnosti, rasy, pohlavia, sociálnych rozdielov)?
- b) Reflektujú miestnu, národnú a medzinárodnú kultúru (aký je ich pomer)?
- c) Prezентujú presné a realistické informácie?
- d) Ukazujú pozitívne modely a obrázky bez negatívnych stereotypov?
- e) Používajú rôzne jazyky a písma?
- f) Propagujú boj proti diskriminácii a predsudkom?
- g) Reflektujú našu spoločnosť ako multikultúrnú a ukazujú, ako ľudia spolupracujú?
- h) Prezентujú úspechy ľudí z rôznych kultúrnych a sociálnych skupín?
- i) Ukazujú, že problémy sa môžu vyriešiť aj vďaka spolupráci, dobrej komunikácii a priateľstvu?

j) ďalšie otázky _____

k) _____

l) _____

m) _____

n) _____

Materiál je upravený podľa textu „Reforma multikultúrného vzdelávania“. Praha: Partners Czech 2003.

> Podnet na aktivitu:*Aká je vaša odpoveď na otázku, prečo je dôležité vyberať pre deti texty, ktoré rešpektujú rovnosť príležitostí?*

.....

.....

.....

Čo môžeme urobiť ako učitelia a učiteľky, aby sme zabezpečili pre deti rovnosť príležitostí a aby to aj cítili? Napíšte svoju odpoveď tak, že budete myslieť tak na vašich žiakov a žiačky, ako aj na atmosféru v triede.

.....

.....

.....

Ponuka niekoľkých odpovedí:

- Slová a obrázky umožňujú deťom prístup k svetu, ovplyvňujú to, ako dieťa bude svet okolo seba chápať, a podávajú správu o tom, čo je v spoločnosti dôležité a hodnotné.
- Všetky deti majú právo vidieť pozitívne obrázky seba/svojej komunity/spoločenstva v knihách a materiáloch, s ktorými v škole pracujú.
- Pozitívne chápanie samého seba, svojej komunity zvyšuje sebavedomie, ktoré súvisí s mierou úspešnosti v škole, s emocionálnym a intelektuálnym rastom.
- Vyvážené poskytovanie obrazov ľudí žijúcich v našej spoločnosti aj vo svetovom spoločenstve napomáha odbúrať predsudky, stereotypy.

Literatúra

- BŘEZINOVÁ, K. (ed.): My a ti druzí. Příručka pro multikultúrní výchovu a vzdělávání na základní škole. Praha: Multikultúrní centrum 2003.
- BŘEZINOVÁ, K. (ed.): Interkultúrní vzdělávání. Příručka nejen pro středoškolské pedagogy (Projekt Varianty). Praha: Člověk v tísni 2002.
- BŘEZINOVÁ, K. (ed.): Interkultúrní vzdělávání: vybrané pojmy a teorie. Příručka pro pedagogy. Praha: Člověk v tísni 2005.
- BURYÁNEK, J. (ed.): Interkultúrní vzdělávání - příručka nejen pro SŠ pedagogy, Praha: Člověk v tísni, společnost při ČT, o. p. s., v nakladatelství Lidové noviny 2002
- KALHOUS, Z. – OBST, O. a kol.: Školní didaktika. Praha: Portál 2002. ISBN 80-7178-253-X.
- KOMINAREC, I. – KOMINARECOVÁ, E.: Multikulturalita a edukácia. Prešov: Prešovská univerzita 2005. ISBN 80-8068-380-8.
- KOŠŤÁLOVÁ, H. (ed.): Interkultúrní výchova ve školním vzdělávacím programu. Praha: Kritické myšlení a Člověk v tísni 2005.
- MACHOVÁ, E.: Zásobník dramatických hier. Bratislava: Národné osvetové centrum 1997.
- MISTRÍK, E. (ed.): Od kultúrnej tolerancie ku kultúrnej identite. Texty pre multikultúrnú výchovu. Bratislava: Iris 2001.
- MISTRÍK, E.: Slovenská kultúra v multikulturalizme. Nitra: UKF FF 2005. ISBN 80-8050-909-3.
- MISTRÍK, E. – HAAPANEN, S. – HEIKKINEN, H. – JAZUDEK, R. – ONDRUŠKOVÁ, N. – RÄSÄNEN, R.: Kultúra a multikultúrna výchova. Culture and Multicultural Education. Bratislava: Iris 1999.
- PETTY, G.: Moderní vyučování. Praha: Portál 1996. ISBN 80-7178-070-7
- PIKE, G. – SELBY, D. Globální výchova. Praha: Grada 1994.
- PRŮCHA, J.: Multikultúrní výchova. Teorie – praxe – výzkum. Praha: ISV 2001.
- PRŮCHA, J.: Multikultúrní výchova. Praha: Portál 2002.
- SKALKOVÁ, J.: Za novou kvalitou vyučování. Brno: Paido 1995.

Literatúra k hodnoteniu v škole:

- FISHER, R.: Učíme děti myslet a učit se. Praktický průvodce strategiemi vyučování (kap. Sebehodnocení). Praha: Portál 1997.
- RAPOŠ, I. (ed.): Občan a demokracia. Metodická příručka (Minority Rights Group –Slovakia). Bratislava: Nadácia Občan a demokracia 1999.
- SCHIMUNEK, F.-P.: Slovní hodnocení žáků. Praha: Portál 1994.
- SLAVÍK, J.: Hodnocení v současné škole. Praha: Portál 1999.

Literatúra k metódam:

- HUNTEROVÁ, M.: Účinné vyučování v kostce. Praha: Portál 1999.
- KASÍKOVÁ, H.: Kooperativní učení, kooperativní škola. Praha: Portál 1997.
- Kolektív autoriek: Projekt Orava v praxi. b. r. v. ISBN 80-968664-0-0.
- PAULINIOVÁ, Z.: Etika a korupcia v podnikaní – cvičenia. Bratislava: CPHR 2001.
- SILBERMAN, M.: 101 metód pro aktivní výcvik a vyučování. Praha: Portál 1997.
- SMITH, CH. A.: Třída plná pohody (hry pre výchovu k spolupráci). Praha: Portál 1993.
- VALENTA, J.: Manuál k tréningu řeči lidského těla. Kladno: AISIS 2004. ISBN 80_239-2575-X.